
Tekijä Samuel Putkonen

Työn nimi Pisara mustetta– Sarjakuva tiedekontekstissa

Laitos Laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatus

Vuosi 2019

Sivumäärä 32 + 19(liite)

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tämä tutkielma käsittelee sarjakuvaa moniaistillisena tieteellisen julkaisutoiminnan mahdollisuutena. Sen keskiössä on Visual paper-työnimellä kulkeva sarjakuva, joka on monialainen tutkimusprojekti kirjoittajan ja Aalto Yliopiston Business Management-koulutusohjelman apulaisprofessori Miikka Lehtosen välillä. Kyseessä on sarjakuvakäsikirjoitus, jonka kohdeyleisönä toimii organisaatiotutkimuksen sisäinen tiedeyhteisö. Tutkielmassa tarkastellaan joitakin välttämättömiä ehtoja, joita tieteelliseen julkaisutoimintaa liittyy, sekä pohditaan kuvalliskirjallisen julkaisutoiminnan epistemologista asemaa. Vahva kirjallinen traditio hallitsee monen tieteenalan sisäistä julkaisutoimintaa ja ei ole selvää, miten sarjakuvamuotoinen julkaisu tähän kenttään asettuu. Tutkielmassa esitetään, että verbaalisella ja kuvallisella esittämällä on yhteys metaforien kautta. Ne luovat pohjan ihmisen käsitteelliselle ajattelulle. Molemmat tasot ovat siis hyödynnettävissä tiedon jäsentelyssä, joskin julkaisutoiminnan perinteistä johtuen, kuvallinen esittäminen on yleensä edelleen kirjalliselle alisteista.

Teoreettisen asemoimisen lisäksi tutkielma pureutuu niihin moniin käytännöllisiin ja esteettisiin valintoihin, joita kuvalliskirjalliseen tekstin tuottamiseen liittyy. Koska Visual paper-sarjakuva on lajissaan melko harvinainen, korostuu tutkielmassa tietty subjektiivisuus osana sarjakuvan valmistumisprosessia. Tämä halutaan tehdä läpinäkyväksi havainnollistamalla sarjakuvan tekoon liittyviä haasteita. Koska sarjakuvan valmistuminen on vahvasti kytköksissä tämän tutkielman kanssa, avataan sen viimeisiä vaiheita johtopäätösten yhteydessä alistaen se myös kriittisen tarkastelun alle. Muuten tutkielma pyrkii ennemminkin kartoittamaan moniaistillisen julkaisutoiminnan mahdollisuuksia. Ilman konkreettisia askelia ja kokeiluja tieteen ja taiteen kohtaamiset jäävät toteutumatta.

Avainsanat sarjakuva, multimodaalisuus, tiedeviestintä, organisaatiotutkimus, metaforat, kehollinen tietäminen, tiedon luominen

Taiteenkandidaatin opinäyte 2019

**Aalto- yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu,
kuvataidekasvatus**

PISARA MUSTETTA

– SARJAKUVA

TIEDEKONTEKSTISSA

Tehnyt:

Samuel Putkonen

Opponentit:

Oona Ojala

Jimi Laaksonen

Ohjaaja:

Tomi Dufva

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
----------	---

OSA 1 KUVALLISEN ILMAISUN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Keskeiset käsitteet	5
1.1 Tieteenfilosofinen näkökulma	7
1.2 Tieteen popularisointi	10
2 Kuvien ja kielen yhteys	11
3 Laajeneva horisontti: multimodaalisuus ja tiedon kehollinen luonne	12
4 Muita perusteita kuvalliselle tiedeviestinnälle	13

OSA 2 VISUAL PAPER-SARJAKUVA

1 Prosessi tiivistettynä	15
2 Visual paper -sarjakuvaan rakenne	17
3 Kuvan ja kielen tasot	19
4 Visuaalinen tyyli	25
5 Käytännön ratkaisut	26

OSA 3 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT

	28
--	----

LÄHDEVIITTEET	32
---------------	----

Johdanto

Isoja mustepisaroita putoilee paperille, kun ensimmäistä kertaa kosketan metallikärkisellä tussiterällä karkeaa keltaista paperia. Muste imeytyy huokoiseen paperiin, jättää ensimmäiset sattumanvaraiset jäljet. Tätä seuraa sarja viivoja. Viivat piirtävät esiin totuttuja kuvioitaan, kaihoisia ihmiskasvoja, puita, kasveja, lokkeja taivaalla. Jokin muuttuu. Valtoimenaan terästä valuva muste alkaa elää omaa elämäänsä, se ottaa vallan kädestä, joka ohjaa, vie kohti tuntematonta seuraillen villinä tanssivaa omapäistä musteviivaa.

Yli kymmenen vuotta myöhemmin, tussikynä on vaihtunut pikseleitä sylkevään digitaaliseen versioon ja keltainen paperi kosketusnäytölliseen kannettavaan tietokoneeseen. Enää tussiviiva ei elä samalla tavalla omaa elämäänsä, vaan minä olen antautuneena, ehkä kurinalaisimpaan projektiini koskaan tähän mennessä. Teen sarjakuvaa. En kuitenkaan mitä tahansa vapaan luomisprosessin tuotosta, vaan sarjakuvaa, jonka on määrä käydä läpi perusteellinen muodonmuutos. Jollakin ihmeen konstilla sen pitäisi muuttua taiteellisesta tuotoksesta tieteeksi!

Vuosisatoja länsimaista tieteellistä ajattelua leimasi kahtiajako (mm. Lakoff & Johnson 1999, 3). Mieli ja keho edustivat omia entiteettejään, ruumiin huolehtiessa alhaisista perusvälttämättömyyksistä, mieli projisoi maailmankaikkeuden ihmeellisimpiä salaisuuksia, universaalin, käsitteellisen ideamaailman syövereistä. Loogis-empiirinen ajattelu pilkkoi olemassaolon ilmiöitä tehokkaasti sopimuksenvaraisiin kategorioihin, paketoivat ne universaaleiksi totuuksiksi ja siirsi ne kirjallisessa muodossa eteenpäin. Nykyään harva enää uskoo universaaleihin totuuksiin, mutta kirjallinen tiedon välittäminen pitää tiukasti hegemoniastaan kiinni.

Visuaalisena, paljon kuvien kautta ajattelevana ihmisenä olen monesti kokenut alemmuuden tunnetta tavastani hahmottaa maailmaa. Siihen ei kuitenkaan ole pätevää syytä. Viime vuonna julkaistussa Tieto näkyväksi: informaatiomuotoilun perusteet teoksessa (Koponen et al 2016, 17) esitetään, että yli neljännes aivokuoremme soluista on erikoistunut silmistä tulevan signaalin käsittelyyn ja että näköaisti välittää aivoihimme tietoa jopa kahdeksan kertaa enemmän kuin kaikki muut aistit yhteensä. Olemme siis läpikotaisin visuaalisia ihmisiä kaikki, ainakin jos näköaistimme ei ole tavalla tai toisella vaurioitunut.

Se että kirjallinen informaatio on kulkenut näköaistimme kautta ei tietenkään vielä tarkoita, että varsinainen ajattelu ja tiedon muodostuminen olisi luonteeltaan visuaalista. Esimerkiksi Lakoff ja

Johnson (1999, 3) kuitenkin esittävät, että kuvallisen ja kirjallisen ajattelun yhteys metaforien muodossa on jo yleisesti hyväksytty käsitys kognitiotieteen parissa.

Tässä tutkielmassa aion pureutua syvemmälle juuri visuaalisen ajattelun ja kirjallisen ilmaisun yhteyksiin. Tätä kuvan ja sanan vielä varsin epätasa-arvoista liittoa yhteen liimaamassa toimii siihen kuin tarkoituksella kehitetty media, sarjakuva. Esittelen autoetnografisella otteella prosessia, jossa yhdessä apulaisprofessori Miikka Lehtosen kanssa olemme käsikirjoittaneet ja piirtäneet viisitoista sivua pitkän sarjakuvan, joka olisi määrä julkaista Organisation Studies (OS) -tutkimusjournaalissa. Sarjakuva kulkee työnimellä Visual Paper ja se käsittelee samaa tematiikkaa kuin tämä kandidattutkielma, mutta organisaatiotutkimuksen kontekstissa. Sarjakuva on valmistunut samaan aikaan tämän tutkielman kanssa, jolloin tämä tutkimus toimii osittain toimintatutkimuksena niin, että sopivat oivallukset ja huomiot kuvalliskirjallisesta dynamiikasta on ollut mahdollista hyödyntää myös sarjakuvan tekoprosessissa.

Tutkielma jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä tarkastelen kuvallisen tiedeviestinnän tieteenalakohtaisia lähtökohtia ja kartoitan ylipäättänsä teoreettista pohjaa kuvien laajemmalle merkityksiä avaavalle käytölle. Toisessa osassa käsittelen itse Visual paper -sarjakuvaa ja yritän havainnollistaa käytännön esimerkeillä, kuinka kuvallinen taso vaikuttaa tiedon luomisessa ja vastaanottamisessa. Tuon havaintoihin mukaan samoja teemoja kuin teoreettisessa osuudessa, jolloin nämä eivät toivon mukaan jää toisistaan irrallisiksi. Kolmannessa osassa, summaan johtopäätösten muodossa havaintojani tutkielman synnyttämistä oivalluksista ja esitän muutaman jatkojalostusidean aiheeseen liittyen.

Entä siis alussa muotoilemani kysymys – missä vaiheessa taiteellisenä tuotoksena pidetystä sarjakuvasta tulee tietoa?

Tämä kysymys elää läpi tutkielman, ja kutsuu myös lukijan matkalle kokemaan tiedon uudella tavalla: aineellisena, mustepisaroihin tallennettuna koodina, jonka voi avata vain joku, joka uskaltaa ajatella päänsä lisäksi koko kehollaan.

OSA 1

KUVALLISEN ILMAISUN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä osuudessa selvennän kuvalliseen tiedeviestintään liittyviä teoreettisia lähtökohtia. Käyn ensin lyhyesti läpi tiedeviestinnän historiaa ja sen päämääriä. Tarkasteluun pääsevät myös erilaiset tieteenalat ja niiden erityinen suhtautuminen kuvallisuuteen. Lisäksi tarkastellaan kuvien ja kirjoitetun kielen yhteyttä erityisesti kielitieteellisestä näkökulmasta, sekä esitellään muutamia muita näkökulmia tukemaan argumentointia kuvallisen tiedeviestinnän puolesta. Ensin kuitenkin avaan muutamia keskeisiä käsitteitä lukijan helpottamiseksi.

Keskeiset käsitteet

Narratiivisuus

Tämän tutkielman yhteydessä tarkoittaa tekstin rakenteelle annettua tarinamuotoista luonnetta, jossa on selkeä alku ja loppu, näin muodostaen tekstin eri osien muodostaman merkitysten jatkumon.

Multimodaalisuus

Sisältää verbaalisen kielen lisäksi kaikki muut semioottiset ”moodit”, mukaan lukien visuaalinen merkityksenanto.

Tiedon visualisointi

On yksi visuaalinen esittämisen tapa, erotuksena kuvittamisesta. Tiedon visualisoinnista puhutaan usein, kun halutaan esittää jo olemassa olevaa informaatiota selkeämmin ymmärrettävässä muodossa.

Kuvittaminen

Visuaalisella tavalla asioiden näkyväksi tekemistä. Kuvitus voi olla havainnollistavaa, koristelevaa, tekstiä täydentävää tai täysin itsenäistä kuvallista ilmaisua. Kuvittaminen on tiedon visualisointia laajempi yläkategoria, vaikka jotkut teoreetikot haluavat tehdä pesäeroa näiden kahden välillä (Koponen et.al 2016, 24). Kuvittaminen onkin varsin tulkinnanvarainen ja osittain latautunut termi, jonka käyttö tiedekontekstissa voi joskus ilmentyä visuaalisen tiedon vähättelynä.

Tiedon luominen (knowledge creation)

Organisaatiotutkimuksen sisällä tärkeä käsite, joka tarkoittaa uuden tiedon muodostamista yhdistelemällä uutta ja vanhaa tietoa uudelleen ymmärrettävään muotoon.

Symboli

On asia tai fyysinen merkki, joka edustaa puhtaasti sopimuksenvaraisesti jotakin toista asiaa.

Ikoni

On merkki, jonka ominaisuuksiin kuuluu olemuksellista vastaavuutta esittämänsä kohteen kanssa.

Metafora

On yhdentyyppinen ikoni. Se perustuu kahden ilmiön rinnastamiseen, esittäen näiden välille rakenteellista vastaavuutta.

1.1 Tieteenfilosofinen näkökulma

Tiedeviestinnän historia

Niin kauan kuin ihmisellä on ollut tarve tietää ja siirtää tietoa eteenpäin on siihen tarpeeseen kehitetty erilaisia keinoja. Aluksi tieto on siirtynyt eteenpäin pitkälti oraalisena traditiona. Kirjoitustaidon myötä tieto on ollut ulkoistettavissa ja säilytettävissä ihmisestä riippumattomasti. On kehitetty erilaisia merkkijärjestelmiä, joiden lukutaito on siirtynyt sukupolvelta toiselle. Osa näistä merkkijärjestelmistä on kuitenkin unohdettu tai kukaan ei pysty niitä enää tulkitsemaan. Erilaiset kirjalliset viestimistavat ovat siis aikaansa sidottuja ja niiden tulkinta vaatii oppimista ja kokemusta.

Nykyisenlainen tutkimusartikkeli juontaa juurensa kirjepainannon jälkeiselle vuosisadalle, jolloin eri alojen tutkijoille tuli mahdolliseksi levittää tieteellistä tietoa isommassa mittakaavassa. Ensimmäiset artikkelimuotoiset tiedejulkaisut kehittyivät kirjeistä, joita itsenäisesti toimivat tieteentekijät lähettivät toisilleen. Näistä alettiin myöhemmin julkaista kokoelmia niin yleishyödyllisistä, kuin kaupallisista lähtökohdista. Tästä kehittyi perinne julkaista tutkimustuloksia lyhyinä määramittaisina artikkeleina, joita alettiin myös vertaisarvioida ja tarkistaa ennen julkaisemista toisten tutkijoiden toimesta. Tällaisia artikkelikokoelmia kutsutaan tieteellisiksi journaaleiksi. (Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 33)

1700-luvulla tieteelliset journaalit olivat jo hyvin vakiinnuttaneet asemansa varsinkin luonnontieteiden parissa. Kun 1800- alkupuolella saksalaisen mallin mukaisesti yliopiston tutkimusalueet alkoivat erikoistua ja eriytyä toisistaan, tarvittiin uusia journaaleja kokoamaan ja rajaamaan tietoa erikoisaloittain. Kilpailu professuureista lisäsi julkaisujen määrä entisestään. Tieteen ammattimaistumisen myötä, myös tutkijoiden käyttämä kieli alkoi muuttua vain toisten alan tutkijoiden ymmärtämäksi erikoiskieleksi. (Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 37-41)

Tieteen määritelmät

Tieteelle on eri aikakausina annettu erilaisia määritelmiä ja päämääriä. Koulukunta kohtaiset erot ovat merkittäviä ja käsitys siitä, mikä voidaan hyväksyä tieteen piiriin, vaihtelee. Ehkä isoin vastakkainasettelu tältä osin liittyy ns. ihmistieteiden ja luonnontieteiden jakoon. Esimerkiksi 1970-

luvulla kiisteltiin positivismin liittyen yhtenäistieteellisestä metodologiasta. Kiistan jälkeen ihmistieteissä on alettu laajalti soveltaa sille erityisiä tutkimusmenetelmiä, usein laadullista tutkimusta. (Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 55). Tämä on aiheeni kannalta merkityksellistä siinä mielessä, että tiedon merkitys ja luonne voi vaihdella suuresti eri aloilla. Tätä kautta tavoitteet ja kriteerit, joita myös kuvalliselle viestinnälle asetetaan, eroavat toisistaan.

Luonnontieteet

Luonnontieteissä asioita selitetään monesti kausaalisesti, syy-seuraussuhteiden kautta. Tähän tarvitaan täsmällistä faktapohjaista tietoa, joka voidaan erilaisilla kokeilla toisintaa ja todistaa. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi myös luonnontieteiden sisäisessä viestinnässä pyritään mahdollisimman tarkkaan ja täsmälliseen ilmaisuun. Kuvien funktiona toimii jo olemassa olevan informaation esittäminen mahdollisimman selkeässä ja havainnollistavassa muodossa.

Tieteenfilosofisessa mielessä luonnontieteellinen lähestyminen kuvien merkityksellisyyteen on kuitenkin ongelmallisempi. Kuva on luonteeltaan tietynlainen illuusio. Varsinkin silloin, kun se pyrkii ilmentämään kolmiulotteista todellisuutta. Kuvien merkitykset ovat luonteeltaan abstrakteja ja sopimuksenvaraisia. Ne kuvaavat todellisuuttamme allegorisesti ja omilla säännöillään.

Toisaalta, myös kirjoitettu kieli koostuu visuaalisessa muodossa olevista symboleista, kirjaimista. Niiden merkitykset ovat myös täysin sopimuksenvaraisia, mutta silti ne muodostavat tiedon välittymisen kannalta olennaisen merkistön. Miksi tätä merkistöä ei voisi laajentaa kuvaamaan ilmiöitä, joita verbaalinen ilmaisu ei parhaiten kuvaa?

Tiedon visualisointi on kuvallisen ilmaisun muoto, joka on vakiinnuttanut asemansa erityisesti luonnontieteissä ja vastaa omalta osaltaan tarpeeseen havainnollistaa vaikeasti sanallistettavia ilmiötä helpommin ymmärrettävässä muodossa. Sekin on monesti luonteeltaan abstraktia, mutta sopii siinä mielessä hyvin luonnontieteen lähestymistapoihin, että asioita pyritään havainnollistamaan erilaisten visuaalisten elementtien konkreettisilla keskinäissuhteilla. Vaikkapa yksinkertaisessa palkkidiagrammissa, jossa isommat palkit kuvaavat määrän kasvua verrattuna pienempiin palkkeihin.

Teoksessaan Informaatiomuotoilun perusteet, Koponen, Hildén & Vapaasalo (2018, 24-25) tekevät selvää pesäeroa tiedon visualisoinnin ja *kuvituksen* välillä. Kuvittaminen nähdään vastakkaisena faktapohjaiseen tiedon esittämiseen nähden. Tämä omalta osaltaan heijastelee sitä suhdetta, joka niin

sanotuissa kovissa tieteissä on tulkinnanvaraisempia ja asioiden merkityksellisyyteen kytkeytyviä kuvia kohtaan.

Ihmistieteet

Kuvien ominaislaadun hyväksymisen kannalta ihmistieteet ovat jossain määrin otollisempaa maaperää. Yleisenä periaatteena siinä voidaan nimittäin pitää, että inhimillistä toimijaa ja yhteisöä on tutkittava tämän omasta näkökulmasta, ottaen huomioon toiminnan perusteet. Tämän nähdään vaativan nimenomaan erilaisten merkitysten *ymmärtämistä* (Raatikainen 2004, 86-87). Tällainen ymmärtäminen johtaa myös vääjäämättä asioiden tulkitsemiseen. Kuten mainittu, kuvien merkitykset ovat pitkälti sovittuja ja myöskin kulttuuri- ja kontekstisidonnaisia. Ihminen tulkitsee kuvaa aina oman kokemusmaailmansa kautta. Näin ihmistieteiden käsitys tiedosta on jo lähtökohtaisesti myötemielisempää kuvallista tietoa kohtaan.

Toisaalta myös ihmistieteiden sisällä on paljon hajontaa, ja jotkin koulukunnat korostavat hermeneuttista ymmärtämisen traditiota enemmän kuin toiset.

1.2 Tieteen popularisointi

Tieteen popularisointi on käytäntö, jossa tieteellinen tieto pyritään tuomaan laajemman yleisön tietoisuuteen ja samalla esittämään se mahdollisimman ymmärrettävässä muodossa. Moni voi ajatella, että sarjakuvan käyttäminen tiedeviestinnässä liittyy pyrkimykseen popularisoida tietoa. Tämä ajatus saattaa kuitenkin nousta käsityksestä, että sarjakuva on ensisijaisesti helppolukuista massoille suunnattua viihdettä. Näin ei kuitenkaan pelkästään ole. Taiteellisesti korkeatasoista sarjakuvaa on ollut saatavilla jo pidemmän aikaa. Tällaisten vaihtoehtoisten sarjakuvien lukijakunta on kuitenkin suhteellisen vähäistä (varsinkin Suomessa) ja monien käsitys sarjakuvasta rakentuu enemmän viihteellisten klassikkojen kautta.

Mielestäni on kuitenkin mielekästä pohtia sarjakuvan ja kuvallisen lähestymisen suhdetta selkotajuisuuteen. Yleensä tietynlainen kryptisyys hyväksytään osaksi tieteenalan sisäistä viestintää. Ei ole tarkoituskaan, että kukaan muu kuin alaan vihkiytynyt ymmärtää mistä puhutaan. Mahdollisena seurauksena tästä on kuitenkin erilaisten erikoistumisalojen erkaneminen toisistaan. Kielellisten merkitysten pirstaloituminen vaikeuttaa tiedon siirtymistä alalta toiselle.

Visual paper -sarjakuva on siitä kunnianhimoinen projekti, että se pyrkii tuomaan kuvallisen ilmaisun nimenomaan asiantuntijatasolle, näin keikuttaen kirjallista hegemoniaa syvältä sen omista bunkkereista käsin.

kuva 1. Visual paper sivu 11.

2. Kuvien ja kielen yhteys

Kuvan ja kielen yhteyttä voi tutkia monesta eri näkökulmasta. Usein ensimmäisenä mainitaan hieroglyfit ja ensimmäisten kirjoitusmerkkien muodostuminen aiheuttaa esittävistä kuvista. Kielellinen- ja kuvallinen ilmaisu nähdään kuitenkin monesti perusluonteeltaan toisistaan eroavina ja niiden yhteyttä on jouduttu uudelleen etsimään eri tieteen ja taiteen alojen kautta.

Kuten mainittu, kirjoitettu kieli on alkujaan kuvallista. Latinalaiset aakkoset ovat kuitenkin puhtaasti sopimuksenvaraisia ja ne eivät itsessään kuvasta mitään todellisuudesta tunnistettavaa ilmiötä. Myös kuvat voivat olla täysin sopimuksenvaraisia, jolloin niitä kutsutaan symboleiksi. Jos ne kuitenkin sisältävät myös fyysisestä todellisuudesta tunnistettavia piirteitä, jotka myös esittävät kohdettaan, kutsutaan niitä ikoneiksi. Kuva on laajempi yläkategoria: se sisältää kaikki visuaaliset representaatiot todellisuudesta. Sanan kuva voi ymmärtää myös vielä laajemmassa, käsitteellisessä mielessä. Periaatteessa ihminen voi ”maalata kuvan” myös verbaalisesti.

Tämä on itseasiassa tärkeä huomio siinä mielessä, että kuva voidaan ymmärtää tietynlaisena todellisuuden *vertauskuvana*. Lakoff & Johnson ovat tutkineet klassikkoteoksessaan *Metaphors we live by* (1980) kielen ja sitä kautta myös ihmisen konseptuaalisen ajattelun yhteyttä metaforiin, eli vertauskuviin. Heidän mukaansa koko inhimillinen ajattelu pohjautuu asioiden samanlaisuuden vertailuun. Metaforien avulla voidaan siis kuvata erilaisia ilmiötä hyödyntämällä sen rakenteellista tai toiminnallista vastaavuutta jonkin toisen ilmiön kanssa. Esimerkiksi ilmaisu ”elämä on matka” on metafora, joka hyödyntää käsitystämme matkanteosta ja sen yhtäläisyydestä ihmiselämän kanssa. Matkan tekoon liittyy etappeja ja vaihteita ja usein joku päämäärä. Se sisältää myös paljon epävarmuustekijöitä, joita myös elämä on pullollaan.

Tieteen tekemisen sisällä puhutaan myös erilaisista *malleista* ja *analogioista*. Yhden määritelmän mukaan malli on empiirisen ilmiön kuvaus, joka edesauttaa ilmiön saavuttamista ja se käsittää sekä oliot että prosessit, kun taas analogia on suhde olioiden tai prosessien välillä (Pulkinen 2009, 289).

Ilmauksessa ”elämä on matka” analogiana toimii matkantekoon liittyvät yhtäläisyydet ihmiselämän kanssa ja tästä syntyvä ilmaisu ”elämä on matka” on itse metafora. Voi siis sanoa, että metaforat perustuvat analogioihin. Mallin ja metaforan ero ei ole kovin selvä. Yllä esitetyn määritelmän perusteella voisi ajatella, että malli on ennemminkin tietyn tyyppinen metafora; se pyrkii hyödyntämään vain *empiirisiä analogioita*, eli luonnontieteellisiä, kokeilla todistettavia ilmiöitä.

Käytännössä malli sanaa käytetään kuitenkin laajasti eri aloilla kuvaamaan lähes mitä tahansa toiminnallista kokonaisuutta. Käytän tässä lähtien sanaa metafora selkeyden säilyttämiseksi.

Pulkkisen (2009, 290) mukaan tieteellisessä ajattelussa metaforilla nähdään olevan ainakin kaksi keskeistä tehtävää. Ensimmäiseksi, metaforilla luodaan uutta tieteellistä käsitteistöä, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tai oliosta voidaan ylipäänsä puhua. Toinen metaforan tehtävä on luoda uusia tutkimuskohteita. Esimerkiksi jos ajatellaan metaforan ”ihmismieli on tietokone” kautta, voidaan tietokoneen toimintaa koskevat väitteet muuntaa ihmismielen toimintaa koskeviksi hypoteeseiksi.

3. Laajeneva horisontti: kehollinen tieto ja multimodaalisuus

Yksi tähän sarjakuva projektiin liittyvä tärkeä teoreettinen lähtökohta liittyy ajatukseen tiedon *kehollisesta* luonteesta. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan, ihminen muodostaa kokonaisuuden, jossa keho ja mieli ovat vahvasti yhteistoiminnallisia. Tätä kautta ajatellen, koko aistijärjestelmämme voi hyödyttää tapaamme ymmärtää ja jäsentää todellisuuttamme.

Tätäkin voi lähestyä metaforien kautta. Lakoff ja Johnson puhuvat mm. *orientaatiollisista metaforista* (1980, 14). Ne ovat metaforia, jotka perustuvat kehomme suhteeseen fyysiseen ympäristöönsä. Yksinkertaisena esimerkkinä vaikkapa ilmaisut *olla allapäin*, tai *mieltä ylentävää*. Tässä kehollinen kokemuksemme siitä, että elämän kannalta tärkeät ja positiiviset asiat ovat monesti yläpuolellamme (aurinko ja valo) ja jotkin kokemusmaailmaamme kannalta olennaiset negatiiviset asiat alapuolellamme, kuten sairaana vuoteessa makaaminen, tai kuolleen hautaaminen maan alle. Nämä ovat yksinkertaisimpia esimerkkejä, mutta tällaisten ilmaisujen määrä on hyvin monenkirjava. Kuvittamisen kannalta tämä on kiinnostavaa, koska monia keholllisia kokemuksia on mahdollista esittää myös kuvallisesti. Tämä antaa mahdollisuuden hyödyntää vaikeampienkin käsitteellisten ilmiöiden kuvaamiseen ihmisen jokapäiväistä ja sitä kautta helpommin avautuvaa kokemusmaailmaa hyödyntämällä.

Taidekasvatuksen parissa multimodaalisuudesta on puhuttu jo pidempään, mutta monella muulla tutkimuksen alalla näin ei ole. Vahva käsitys vaikuttaa edelleen olevan, että tieto on ennemminkin

informaatiota, joka voidaan ulkoistaa ja siirtää eteenpäin sellaisenaan. Ikään kuin tieto olisi kuin omena, joka odottaa puussa löytäjänsä. Kuitenkin monissa ihmistieteissä kehollisen tietämisen mahdollisuuksiin ollaan heräilemässä ja myös organisaatiotutkimuksen parissa tästä kirjoitetaan (mm. Lehtonen 2014).

4. Muita perusteita kuvallisen tiedeviestinnän puolesta

Koponen, Hildén & Vapaasalo (2018) esittävät tukea kuvallisen ja kirjallisen viestinnän puolesta. Heidän teoksensa käsittelee ensisijaisesti tiedon visualisointia, mutta jotkin teoksessa esitetyt argumentit voi nähdä myös pätevän muuhun kuvallisen tiedon esittämiseen. Heidän mukaansa hyvin suunniteltu tiedon visualisointi tukee hidasta ja nopeaa ajattelua. Kuvalliset elementit auttavat hahmottamaan aineiston rakennetta ja muodostamaan nopean intuitiivisen käsityksen monimutkaisestakin ilmiöstä. Verbaalisen ilmaisun vahvuus taas on tarkan tai abstraktin ja analyyttisen tiedon välittämisessä. Se pureutuu yksityiskohtiin ja opastaa syvemmälle menevään tulkintaan. (Koponen, Hildén & Vapaasalo 2018, 19)

OSA 2

VISUAL PAPER- SARJAKUVA

Tässä osuudessa keskitytään tutkielman varsinaiseen tutkimuskohteeseen, eli Visual paper - sarjakuvaan ja tieteelliseen sarjakuvaan formaattina ylipäänsä. Kuten johdannossa esittelin, sarjakuva on ollut tarkoitus julkaista organisaatiotutkimuksen alan jurnaalissa ja se on tehty yhteistyössä minun ja Miikka Lehtosen kanssa. Lehtonen toimii apulaisprofessorina Aalto-yliopistossa Design and Bussiness Management ohjelmassa. Hän on tehnyt väitöskirjan otsikolla Visual knowing and visualizing knowledge in knowledge-intensive organizations (2014), joka käsittelee visuaalisen tiedon laajempaa hyödyntämistä tietointensiivisissä organisaatioissa. Visual paper on konkreettinen askel kuvallisen ilmaisun hyödyntämiseen organisaatiotutkimuksen alalla ja toimii tätä kautta luonnollisena jatkumona Lehtosen tutkimuksille kuvallisen tiedeviestinnän parissa. Hän on toiminut sarjakuvan pääasiallisena käsikirjoittajana. Minä olen keskittynyt enimmäkseen piirtämiseen ja kuvallisen kerronnan kehittämiseen. Seuraavaksi esittelen sarjakuvan valmistumisprosessin, jonka jälkeen käyn läpi erilaisia sarjakuvaan liittyviä käytännöllisiä ja esteettisiä valintoja. Yritän samalla kytkeä havaintoihin samoja teemoja, joita on esitelty teoreettisessa osuudessa. Valokeilaan pääsee ainakin kielelliset metaforat, sekä aistillisuus ja kehollinen tietäminen.

1. Prosessi

1.

Alku

Lehtonen vierailee sarjakuvapedagogiikan kurssilla esittelemässä Visual paper -sarjakuvan idean, etsien kiinnostuneita tekijöitä. Olen osallistunut juuri pari viikkoa aikaisemmin ryhmäni kanssa informaatio-sarjakuvaa käsittelevän opetusdemon tekemiseen. Kiinnostun aiheesta ja sovimme tapaamisen. Tapaamisen seurauksena alamme työstää sarjakuvaa yhdessä.

2.

Aiheeseen perehtyminen

Lähtökohtaisesti sarjakuvan sisältö avautuu itselleni aluksi hitaasti. Organisaatiotutkimuksen ala on itselleni vieras, joten perehdyn alaan lukemalla projektiin liittyvää lähdekirjallisuutta. Peruskäsitteet avautuvat pikkuhiljaa, ja alan nähdä niissä myös yhteyksiä omaan tieteenalaani.

3.

Brainstorming

Muutaman viikon perehtymisen jälkeen, tapaamme ensimmäisen kunnollisen ideointikerran merkeissä. Vaikka sarjakuvan käsikirjoituksella on jo runko ennestään olemassa, otetaan suunnittelussa varsin avoin lähtökohta. Omat akateemiset taitoni joutuvat todelliseen koetukseen. Lehtonen on onneksi armollinen mentori ja ystävällisesti selvittää perusasioita, kun sille on tarvetta. Hän antaa minulle mahdollisuuden tuoda oma näkökulmani käsikirjoitukseen. Erityisesti yritän tuoda mukaan kuvakerronnallista ajattelua. Yhdessä sovimme narratiivisesta lähestymisestä tekstiin.

4.

Käsikirjoitus

Miikka alkaa työstää ensimmäistä kunnollista versiota käsikirjoituksesta. Itse jatkan lähdekirjallisuuteen tutustumista, ja pohdin kuvallisen ilmaisun mahdollisuuksia tällaisessa projektissa.

5.

Ensimmäiset luonnokset

Heti käsikirjoituksen ensimmäisen version saatuani, ryhdyn työstämään kuvakäsikirjoitusta. Teksti on jo valmiiksi jakotettu noin kuuden ruudun osiin, joka helpottaa työhön ryhtymistä. Ensimmäiset sivut syntyvät nopeasti, mutta sarjakuvan lopullinen visuaalinen ilme hakee vielä muotoaan. Ruutujako ja kuvien rytmitys on aluksi melko kaavamaista. Epäilen omaa tyyliäni liian kuvitusmaiseksi erotuksena neutraalin formaalista tyylistä, jota monet tiedekuvitukset edustavat. Päätän antaa itselleni luvan kuitenkin kevyeen tyylittelyyn ja visuaaliseen leikittelyyn kuvallisen kerronnan elävöittämiseksi.

6.

Visuaalinen ongelmanratkaisu

Tyylin löytämisen lisäksi keskiöön nousee alusta asti kuvallisen kerronnan keinojen pohtiminen. Yksittäisten lauseiden ja ilmiöiden kuvaaminen alkaa nopeasti tuntua kuin ongelmanratkaisu peliltä. Miten ihmeessä havainnollistetaan kuvallisessa muodossa vaikeita käsitteitä kuten sosiomateriaalisuus tai multimodaalisuus jne.? Onnekseni saan Lehtoselta tukea käsitteiden ja ilmiöiden kontekstin ymmärtämisessä.

8.

Viimeistely

Kun ensimmäinen versio on valmis, ja päätämme mikä siitä siirtyy sellaisenaan lopulliseen versioon, alan piirtää sitä puhtaaksi tietokoneella (Adobe Photoshop CC). Osa kuvista ja ruuduista muuttuu tai saa lopullisen muotonsa vasta aivan loppumetreillä. Myös teksti osalta tulee satunnaisia muutoksia pitkin lopullisen version valmistumista, johon menee n. 5 kk.

9.

Submissio

Lähetämme valmiin käsikirjoituksen Organization studies -lehden editorien arvioitavaksi. Esittelemme sarjakuvan myös muille projektissa löyhemmin mukana olleille, sekä useammalle Lehtosen kollegalle. Palaute on erittäin tärkeä osa projektin onnistumisen arvioimista.

7.

Ensimmäinen versio

Palaamme kuviin ja tekstiin vielä useamman kerran uudestaan, tehden muokkauksia ja korjauksia. Käsikirjoituksen ensimmäisen version valmistuttua, Lehtonen ottaa tekstin pidemmäksi aikaa muokkaukseen. Tänä aikana organisaatiotutkimuksen alan merkittävässä jurnaalissa julkaistaan visuaalisuutta käsittelevä erikoisjulkaisu ja muitakin sarjakuvaa lähellä olevia teemoja käsitellään alan julkaisuissa. Päätämme teroittaa käsikirjoituksen viestiä, ja kytkeä sitä enemmän ajankohtaisimpaan diskurssiin. Tässä vaiheessa projektin alkamisesta on kulunut n. 7 kk.

10.

Palautteen arviointi

Sarjakuvamme on käynyt läpi Organisations Studies jurnaalin valintaprosessin. Heidän päätöksensä on jättää julkaisematta sarjakuvaa. Arviomme yhdessä Lehtosen kanssa saatua palautetta ja pohdimme jatkotoimenpiteitä. Päätämme kehittää käsikirjoitusta vielä eteenpäin ja tarjota sitä johonkin toiseen organisaatiotutkimuksen julkaisuun.

2. Visual paper -sarjakuvan rakenne

Tekstilaji ja narratiivi

Koska sarjakuvaa on hyvin vähän hyödynnetty tutkimusjulkaisussa aiemmin, olemme saaneet operoida melko vapaasti ja kokeilumielellä. Tämä koskee myös sarjakuvan rakennetta. Lähtökohtaisesti tekstin käsikirjoitus noudattelee perinteistä tiedeartikkelin kaavaa. Halusimme kuitenkin tuoda alusta alkaen mukaan myös sarjakuvalle ominaisempia ilmaisun keinoja. Yksi tällaisista on narraation hyödyntäminen merkitysten välittämisessä. Se on mielestäni yksi kuvallisen kerronnan suurimpia vahvuuksia. Se johdattaa lukijan aiheeseensa, ja hyvin toimiessaan antaa mahdollisuuden käsitellä asioita monitasoisesti, luoden tekstiin sidosteisuutta. Siksi sarjakuvallamme on myös selkeä tarinallinen kaari. Se lähtee sisällöllisesti tahallisen kevyesti liikkeelle, tiivistyy keskellä ja jarruttaa taas lopussa kuvalliseen loppukaneettiin.

Muuten käsikirjoituksen lähtökohtana on varsin perinteinen essee muotoisen tiedeartikkelin rakenne. Ensin johdanto, sitten kirjallisuuskatsaus, teoreettinen viitekehys, havainnot ja lopuksi johtopäätökset. Tarinamuotoinen kerronta ja systemaattisempi tieteellinen lähestyminen luovat sarjakuvaan vääjäämättä tiettyä rakenteellista jännitettä.

Rytmitys

Normaalisti viisitoista sivuinen tiedeartikkeli on sanamäärältään huomattavasti suurempi, kuin mitä on mahdollista sisällyttää yhteenkään saman mittaiseen sarjakuvaan. Kuvallinen ilmaisu tarvitsee toimiakseen paljon tilaa. Niinpä päätimme alusta alkaen tehdä käsikirjoituksen sarjakuvaformaattia mukaillen. Lähetin Miikkalle kuusiruutuisen A4 kokoisen pohjan, johon kulloisenkin sivun teksti määrä tulisi sovittaa. Samalla, sen oli tarkoitus auttaa jaksottamaan tekstiä ruudun ja sivun mittaisiin osuuksiin. Ilmiöiden ja käsitteiden määrä ja monimutkaisuus asettaa haasteen kuvakerronnan sidosteisuudelle, ja tässä kohtaa se on tarkoittanut paikoitellen sitä, että yksittäisten ruutujen merkitys korostuu. Ne muodostavat sarjakuvan sisälle omia merkityksellisyyden entiteettejään. Tässä roolissa kuvat ovat parhaimmillaan: niistä voi muodostaa yksittäisiä koherentteja merkityskimppuja, jotka selviävät paremmin omilla jaloillaan, kuin kirjoitettu kieli, jonka merkitykset sitoutuvat pidempiin ketjuihin.

Vaikka tekstiä tuli näin jo käsikirjoitusvaiheessa huomattavasti vähemmän kuin normaalisti, jouduttiin tekstimäärää pohtimaan vielä useaan otteeseen pitkin sarjakuvan valmistumista. Tehokas kuvallinen kerronta vaatii ilmaa ja katsojalle mahdollisuuden pysähtyä tutkimaan ja ihmettelemään näkemäänsä. Jos teksti juoksee vauhdilla, menetetään juuri se taso minkä kuva pyrkii tarjoamaan, aistien kautta läsnäolon tekstin äärellä.

3. Kuvan ja kielen tasot

Kuvan ja sanan yhdistäminen

kuva 2. Visual paper sarjakuva sivu 8.

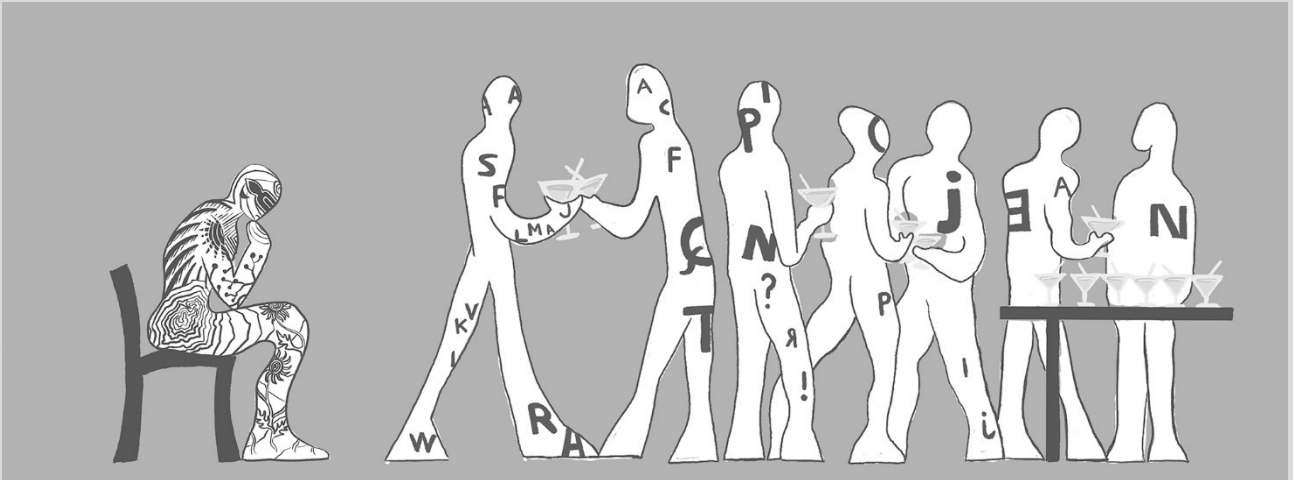
Sarjakuvamaailman klassikkoteoksessa *Understanding Comics -the invisible art*, Scott McCloud kuvailee erilaisia kuvan ja sanan yhdistelmiä (1993, 153-155). Yksi näistä on *keskinäisriippuvuus*. Tässä kerrontatavassa kuvan ja sanan merkitykset eivät voi avautua ilman toisiaan. Tämä on tyypillistä jouhevassa sarjakuvakerronnassa, ja tähän olemme myös Visual paper -sarjakuvassa pyrkineet. McCloud kuitenkin huomauttaa, että tätä on joskus vaikea havaita ja monesti jompikumpi, kuvallinen tai sanallinen taso on hallitsevampi.

Tämän sarjakuvan runkona on toiminut kirjallinen käsikirjoitus. Teksti johdattaa spesifisti läpi erilaisten käsitteiden ja konseptien. Kuva tukee tätä tehtävää havainnollistavilla ilmiöillä. Näistä suurin osa on erilaisia vertauskuvia, tai suurempia ekspressiivisiä tapahtumia. Yllä oleva kuva (kuva2) on yhdistelmä molempia. Siinä kirjahyllystä ja ruudun näytöltä tulviva valo edustavat ennustamatonta tiedonvirtaa. Ne muodostavat kaukaisuuteen jatkuvan joen, jonka äärellä on kaksi hahmoa. Nämä kaksi hahmoa havainnollistavat tiedon dialogista luonnetta. Tässä kuvassa olen siis yhdistänyt kaksi abstraktia kirjallisesti ilmaistua konseptia yhtenäiseen kuvalliseen muotoon. Kirjojen loputon virta on vertauskuva

onhan kyse kahdesta varsin abstraktista

kuinka havainnollistavia erilaiset käsitteiden visualisoinnit ovat, riippuu paljon kontekstista ja katsojan omasta kokemusmaailmasta.

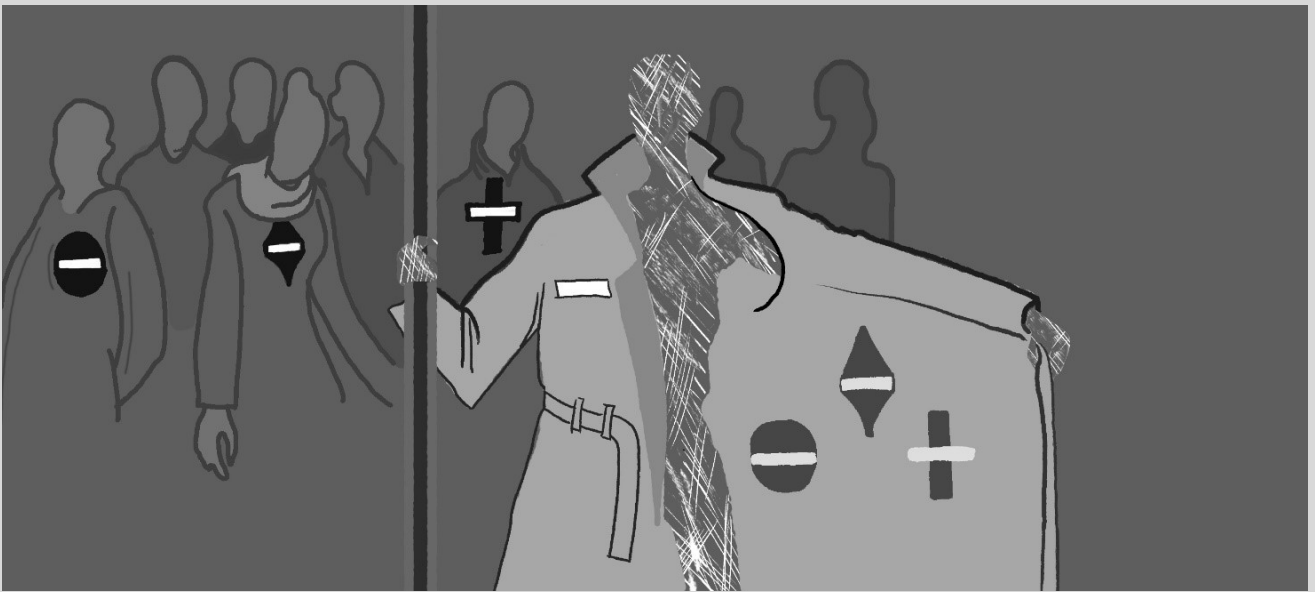

kuva 4. Visual paper sivu 7.

Tässä kuvassa (kuva 4) kuvalliskirjalliset hahmot on kuvattu coctail -kutsuilla. Tällä kertaa ”kirjalliset” hahmot ovat tutkijoita, jotka keskustelevat erilaisia metaforia hyödyntäen, mutta konkreettinen visuaalisuus istuu muista erillään ja sivuutettuna.

Muita kuvallisia kerronnan keinoja

Kuva-arvoitus

kuva 5. Visual paper sivu 9.

Tässä kuvassa (kuva 5) olen käyttänyt pientä kuvan sisään rakennettua arvoitusta havainnollistamaan tekstissä sanottua. Kuvan taustalla olevien hahmojen rinnuksissa on kullakin oma symboli. Myös etualan hahmolla on omansa. Tämä symboli toistuu kaikkien muiden hahmojen symboleissa, jotka vuorostaan heijastuvat etualan hahmon takissa. Tämän on tarkoitus kuvata tekstissä esitettyä väitettä, jonka mukaan me vaikutamme ympäristössämme oleviin ihmisiin, jotka vuorostaan vaikuttavat meihin. Sarjakuvassa teksti puhuu kuvan kohdalla siitä, kuinka tuomalla tekstiin kuvien kautta enemmän subjektiivista kokemusmaailmaa, muutumme tekijöinä itse haavoittuvaisemmiksi. Tästä syystä olen kuvannut etualan hahmon ikään kuin paljaana ja hauraana.

Mittasuhteilla leikittely

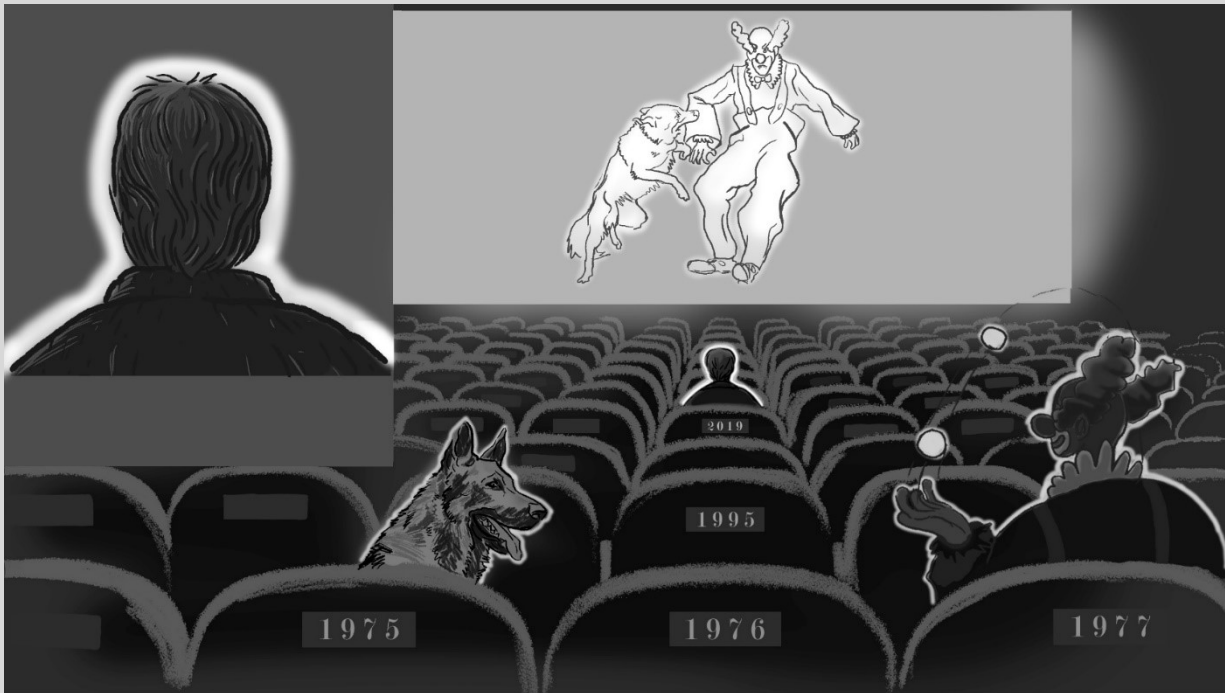
Tässä ruudussa (kuva 6) olen hyödyntänyt tehokeinona mittasuhteilla pelaamista. Hahmojen kokoa muuntelemalla tämä tehokeino muistuttaa myös keskiajalta tuttua arvoperspektiiviä, jossa tärkeämmät henkilöt on tahallisesti kuvattu suurempina kuin toiset.

Kuvassa olen halunnut kuvata kaikkietävää, muita mikroskoopin läpi tutkiskelevaa empiirikköä, jonka tapa nähdä ja tutkia on vahvasti suodatettu olemassa olevien analyysimenetelmien kautta. Tällaista tapaa nähdä maailma kritisoidaan Visual paper -sarjakuvassa, joka peräänkuuluttaa semanttisempaa ja kehollisempaa tapaa ymmärtää maailmaa.

kuva 6. Visual paper sivu 3.

Kuvapinnan tasojen hyödyntäminen

kuva 7. Visual paper sivu 8.

Tässä kuvassa (kuva 7) tekstiä tukeva viesti rakentuu hyödyntämällä illuusiota kolmiulotteisesta tilasta tavalla, joka ei kirjallisesti ole mahdollista – tai ei ainakaan yhtä tehokkaasti kuin kuvallisesti. Tässä kohtaa sarjakuvaa teksti puhuu tiedon kokemuksellisuudesta ja siitä, kuinka kaikki aikaisemmin näkemämme ja kokemamme vaikuttaa siihen mitä näemme nyt. Kuvassa olen hyödyntänyt länsimaista aikakäsitystä niin, että kuvan keskelle sijoitettu hahmo edustaa nykyisyyttä, kun taas tämän taakse sijoittuva menneisyyttä. Valkokankaalle projisoituva kuva edustaa hahmon kokemusmaailmaa, joka tässä on ikään kuin synteesi menneisyydestä.

Ilman kolmiulotteista tilaa, tällaista kuvapinnan sisäisellä dynamiikalla pelaavaa merkitystasoa voisi olla vaikea rakentaa.

4. Tyyli ja visuaalinen ilme

Sarjakuvan tyylin valintaan on vaikuttanut ainakin nämä tekijät: esteettisyys, luettavuus, ilmaisevuus, yksinkertaisuus, universaalius, käytännöllisyys ja toteutettavuus sekä persoonallisuus.

Erityisen haasteen sarjakuvan tyylille asettaa se konteksti, jossa se esitetään. Ei ole olemassa minkäänlaista traditioita ja oikeaoppista ulkoasua tieteellisessä jurnaalissa esitettävään sarjakuvaan. Niinpä olemme joutuneet —tai oikeastaan saaneet toimia melko omaehtoisista lähtökohdista. Käytännössä olemme kehittäneet sarjakuvan tyylin täysin puhtaalta pöydältä. Ratkaisut ovat olleet monelta osin intuitiivisia.

Yksi tällainen on ollut halu ja tarve erottautua selvästi viihteellisestä sarjakuvasta. Tarkoitus ei ole nimittäin vahvistaa niitä mahdollisia ennakkoluuloja, joita lukijalla saattaa sarjakuvaa kohtaan olla. Niinpä pyrin melko neutraaliin kuvakieleen, abstrahoiden hahmoja sekä muotoja. En kuitenkaan ole halunnut täysin jäykistää kuvakerrontaa ja siksi siellä täällä on myös hiukan karikatyyrimäisempiä hahmoja. Niiden tarkoitus on keventää lukukokemusta, kuitenkin häiritsemättä sisällön ja viestin välittymistä. Sarjakuva ei kuitenkaan edes yritä olla helppolukuinen siinä mielessä, että pyrkimyksenä olisi jotenkin helppotajuistaa akateemista tekstiä ymmärrettävämpään muotoon. Kohderyhmänä on alusta alkaen ollut organisaatiotutkimuksen alan julkaisuja lukevat, lähinnä tutkijat. Kuvallisen tason on tarkoitus syventää lukukokemusta, ei muuttaa sitä pinnallisemmaksi. Esteettisillä valinnoilla halusin tukea tätä syvällisyyttä.

5. Käytännön ratkaisut

Tässä kappaleessa käyn läpi erilaisia käytännöllisiä haasteita, joita olen työn edetessä kohdannut. Hyödynnän aiemmin muotoilemaani prosessikuvausta, josta toivottavasti saa jonkinlaisen kokonaiskuvan erilaisista työvaiheista, joita prosessin edetessä on ilmaantunut.

Formaatti

Alusta alkaen sarjakuvan mitta on sovittu viiteentoista sivuun. Tämä mukailee tavanomaista journali-artikkelin mitta. Tämä on lähellä myös tavallista sarjakuvanovellin pituutta. Koska tyyli- ja kuvien konteksti on kuitenkin täysin toinen, ei Visual paper -sarjakuvaa kannata kuitenkaan verrata samantapaisiin puhtaasti taiteellisiin julkaisuihin. Kerronta on monin kerroin tiiviimpää ja vaatii lukijalta enemmän sulattelua kuin puhtaasti tarinankerronnan ehdoilla etenevä tarina. Sarjakuvaa voisi olla mielekkäämpää verrata vaikkapa viime vuosina yleistyneisiin tussitauluanimaatioihin, joissa informaatio on esitetty mahdollisimman tiiviissä ja havainnollistavassa muodossa.

Sarjakuva sivujen koko on journalin vaatimusten mukaisesti A4. Sarjakuva kattaa kuitenkin vain osan tästä, sillä Organisation Studies -lehden vaatimusten mukaiset marginaalit syövät osan kuvapinta-alasta.

Mustavalkoisuus

Toinen selkeä reunaehto sarjakuvalle on ollut tehdä se mustavalkoisesti. Tämä on puhtaasti painokustannuksiin liittyvä tekijä. Väripainaminen on noin kolme kertaa kalliimpaa kuin mustavalkoinen, ja tyyppillisesti lisäkustannukset maksaa artikkelin tarjoaja itse. Voidaan kuitenkin kysyä, onko värien pois sulkeminen osittain ristiriidassa sarjakuvan viestin, eli aistillisuuden ja kehollisen tietämisen kanssa. Journalit ovat nykyään pitkälti digitaalisia ja pääasiainen jakeluformaatti on pdf-julkaisu. Tällöin olisi mahdollista tehdä sarjakuvasta kaksi versiota, värillinen digijulkaisuun ja mustavalkoinen printtiin. Sarjakuvan toteuttaminen värillisenä on kuitenkin myös aikaresurssikysymys.

Fontti

Testattuamme muutamia erilaisia vaihtoehtoja, päädyimme käyttämään tutkimusjournalin vaatimusten mukaista Times New Roman -fonttia. Vaikka esteettisestä näkökulmasta voisi olla perustellumpaa käyttää jotakin muuta fonttia, ei vaikutus tässä ollut lopputuloksen kannalta niin merkittävä, että halusimme tehdä tästä kompastuskiveä tiukkojen julkaisuehtojen täyttymisen suhteen.

Viittaukset

Toinen journaaleissa tarkkaan säädelty tekijä on viittauskäytäntö. Sen suhteen ollaan yleensä tarkkoja ja siitä annetaan selkeät ohjeet. Tässä tapauksessa aiotun journalin käytäntönä on upottaa viitteet kokonaisuudessaan tekstin sisään, joten olemme seuranneet tätä käytäntöä. Yksi mahdollisuus olisi ollut laittaa viittaukset marginaaliin. Varsinkin jos tekstiä olisi ollut enemmän, olisi tämä voinut olla hyvä vaihtoehto.

OSA 3

JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT

Tässä tutkielman kolmannessa osassa tarkastelen summatiivisesti Visual paper -sarjakuvaa kokonaisuutena niin prosessina, kuin lopullisena taiteellistieteellisenä tuotoksena. Esitän myös näkökulmia tutkielman aiheen jatkokäsittelyyn. Tätä tutkielman viimeistä osiota kirjoitettaessa, on sarjakuva saavuttanut ensimmäisen merkittävän rajapyykin. Se on lähetetty arvioitavaksi Organisation Studies -lehteen, ja myös saanut arvion sieltä. Tämä on ensimmäinen merkittävä reaktio varsinaiselta kohdeyleisöltä, joten sitä on syytä pohtia, varsinkin kun lehden lopullinen päätös on kieltäytyä julkaisemasta Visual paper -sarjakuvaa.

Tutkielman alussa olen lähestynyt sarjakuvien hyödyntämistä tiedekontekstissa ensin teoreettisesta, tieteenfilosofisesta näkökulmasta. Tähän on syynä se, että olen halunnut selvittää tiettyjä peruslähtökohtia, jotka tieteellisen julkaisemiseen ja sen käytäntöihin liittyy. Eri tieteenaloilla on erilainen maaperä kuvallisen ilmaisun suhteen. Luonnontieteissä informaatiomuotoilu on saanut enemmän jalansijaa, kun taas ihmistieteissä hermeneuttinen ymmärryksen traditio luo edellytyksiä kuvien monimerkityksellisyyden hyväksymiselle. Molemmissa tieteellisissä lähestymistavoissa on kuitenkin paljon sisäistä hajontaa ja olemassa olevat julkaisemisen käytännöt ohjailevat omalta osaltaan tuotettua sisältöä.

Huomion keskiössä on ollut erityisesti kielelliset näkökulmat, joista tärkeimpänä kuvien ja kielen yhteys metaforien muodossa. Lakoff ja Johnson ovat esittäneet (1980), että koko inhimillinen ajattelu rakentuu luonteeltaan metaforiseen konseptualisointiin. Toisen osion esimerkkien kautta olen esittänyt kuinka nämä metaforat kytkeytyvät kehollisen tiedon teemoihin. Orientaatiolliset metaforat mahdollistavat käsitteiden ja ilmiöiden kuvaamisen tilallisesti ulottuvaisina ilmiöinä. Tässä sarjakuvakerronnan mahdollisuudet pääsevät erityisesti esiin, sillä kuvallisen esittämisen fyysiset ja tilalliset ulottuvuudet korostuvat. Tällaisten tilallisten modaliteettien tehokas hyödyntäminen voisi olla yksi tähän tutkimukseen liittyvä jatkokehitysidea.

Toisessa osassa olen myös esitellyt erilaisia sarjakuvan rakenteellisia ja muita ilmaisuun liittyviä valintoja. Näiden valintojen esiin nostamisella olen halunnut tehdä näkyväksi prosessia, joka on muotoillut tätä kyseistä sarjakuvaa. En kuitenkaan tarkoituksella pyri esittämään mitään yleisluontoisia

ohjeita, sillä Visual paper on luonteeltaan varsin kokeellinen ja vieläpä omassa lajissaan harvinainen esitys. Se on syntynyt dialogisesti, ennakkoluuloja vältellen kahden erilaisen tieteenalan edustajan tiiviissä yhteistyössä, kuitenkin ilman valmiita olemassa olevia toimintamalleja. Tämän seurauksena sarjakuvan tekoprosessi on edennyt melko orgaanisesti. Varsinkin sarjakuvan kuvalliset merkitykset ovat eläneet ja syntyneet välillä melko spontaanisti, joskin ne on aina hyväksytty yhteisymmärryksessä käsikirjoittajan ja kuvittajan välillä.

Osittain prosessin avoimuuden ja yllätyksellisyyden seurauksena, lopputuotoksena sarjakuva ei noudattele mitään tiettyä tyyllillistä tai sisällöllistä kaavaa. Tämä saattaa joltain osin heikentää kokonaisuuden yhteneväisyyttä. Olemme halunneet kuitenkin ottaa tiettyjä vapauksia ilmaisun suhteen, sillä koko projektin filosofisena lähtökohtana on ollut haastaa totuttuja esittämisen tapoja. Lisäksi vastaavia esimerkkejä sarjakuvallisesta esittämisestä on vähän, jolloin mielestäni on mielekästä lähestyä tekemistä juurikin kokeelliselta pohjalta.

Visual paper -sarjakuvan vastaanotto

Tässä tapauksessa kokeellinen lähestymistapa ei kuitenkaan ainakaan toistaiseksi ole tuottanut toivottua tulosta. Ensimmäinen organisaatiotutkimuksen alan journaali, johon sarjakuvaa on tarjottu, on haluton julkaisemaan sitä. Tähän saimme kuitenkin kattavat perustelut, joiden tukena Visual paper -sarjakuvaa on vielä mahdollista kehittää. Viisi lueteltua syytä olivat tiivistettynä:

1. Journalin vaatima muotolaji (konseptuaalinen, empiirinen, metodologinen tai kirjallisuuskatsaus) ei käynyt ilmi riittävän selkeästi sarjakuvassa.
2. Journalin editori korosti, että päästäksemme tavoitteeseemme, olisi meidän pystyttävä osoittamaan multimodaalisen julkaisumuodon konkreettisia hyötyjä puhtaasti kirjalliseen lähestymiseen verrattuna. Tämän esityksen perusteella hän ei ole vielä vakuuttunut.
3. Sarjakuvan visuaalinen esitys tyytyy enimmäkseen kuvittamaan kirjallista tekstiä. Silloin, kun kuvallinen taso vaikuttaa tarjoavan oman tasonsa, ei ole aivan selvä mihin suuntaan haluamme lukijaa kuvalla viedä.
4. Visuaaliset metaforat ovat jo lähtökohtaisesti moniäänisiä ja siksi ambivalentteja. Tämä nähdään lukijaa hämmentävänä. Kuvien käyttäminen osana tieteenalan vakiintunutta kieltä aiheuttaa paradoksaalisesti tarpeen avata niitä vielä enemmän sanallisesti.
5. Käytetyt metaforat ovat liian moninaisia ja niiden lähteet liian erilaisia.

Vaikka näiden viiden kohdan perusteella voisi toisin ajatella, aivan täydellistä tyrmäystä tutkimukselle emme kuitenkaan saaneet. Pyrkimys itsessään saa tunnustusta ja rohkaisun jatkaa sarjakuvan kehittelyä.

Vaikka Organisation Studies -lehden päätös olla julkaisematta sarjakuvaa oli tietenkin pettymys, on sillä projektin kannalta kuitenkin myös myönteisiä puoli. Täsmällinen palaute auttaa keskittämään huomiomme tiettyihin olennaisiin kipukohtiin. Mielestäni kuvaukset metaforien moniäänisyydestä ja ambivalenssista olivat osuvia. En kuitenkaan näe niitä itse samalla tavalla puutteina. Mielestäni kuvallisen kerronnan monimerkityksellisyys voi olla enemmän voimavara kuin puute. Se voi avata ovia merkityksiin, jotka tavanomaisella tavalla eivät avaudu. On kuitenkin totta, että luonteeltaan visuaalisia merkityksiä on paljon vaikeampi hallita ja käyttää osana tieteenalan sisäisiä konventioita. Ei ole kuitenkaan mielestäni mahdoton ajatus, että yhtä lailla jokin kuvallinen esitys voisi vakiintua osaksi pysyvää diskurssia.

Vaikka journalin editorilta saamamme vastaus heijastelee osaltaan niitä kriittisiä näkökulmia, joita lähestymistapamme saattaa tieteenalan sisällä kohdata, ei sitä voi tietenkään pitää tyhjentävänä vastareaktiona, joka edustaisi koko tutkimusalan asenteita. Siksi olisikin mielestäni hedelmällistä koittaa saada vielä laajemmin palautetta esityksemme luonteesta ja toimivuudesta, varsinkin kohdeyleisöltään.

Kuitenkin, vaikka sarjakuva jäisi lopulta julkaisematta, uskon että sen anti ainakin tekijöilleen tulee olemaan merkittävä. Se, että tällaista kuvallista tiedesarjakuvaa on ylipäättänsä mahdollista arvioida tieteellisten kriteerien valossa, asettaa kiinnostavan haasteen ilmaisuvoimaisemman sarjakuvailmaisun kehittämiseksi. On totta, että kuvallinen esittäminen tulee todennäköisesti aina säilyttämään moniäänisen luonteensa. Se voi kuitenkin esityksissään päästä niin lähelle jotakin ilmiötä, jonka nyanssit ja todellinen olemus on vaikeasti selvitettävissä ilman visuaalista substanssia, että saa lopulta ansaitsemaansa tunnustusta myös vahvasti kirjallisesti orientoituneessa ympäristössä. Tämä spekulatiivista puhetta, mutta se nousee tämän projektin myötä vahvistuneesta kunnioituksesta omaa välinettä ja ajattelua kohtaan. Vaikka Visual paper -sarjakuva ei vielä ole pystynyt lunastamaan paikkaansa omassa tieteellisessä viitekehyksessään, ei se tarkoita, etteikö vastaavantyyppinen lähestyminen voisi olla hedelmällinen jossakin muussa yhteydessä.

Innolla jään odottamaan projektin aiheuttamia ajatusnyrjähdyksiä, sekä uusia mahdollisuuksia toimia aidosti monialaisessa yhteistyössä eri tieteenalojen edustajien kanssa. Kuvataidekasvatuksen monimuotoisuus on voimavara, joka on hyödynnettävissä juuri tämäntyyppisissä taiteellistieteellisissä

interventioissa, jos vain annamme— ja saamme antaa virtailevan musteen elää omaa elämäänsä uusia merkityksiä paljastaen.

Lähdeviitteet

Haaparanta, L., Haaparanta, L., Klemola, T., Kotkavirta, J., & Pihlström, S. (2009). *Kuva*. Tampere: Tampere University Press.

Karvonen, E., Kortelainen, T., & Saarti, J. (2014). *Julkaise tai tuhoudu! Johdatus tieteelliseen viestintään*. Tampere: Vastapaino.

Koponen, J., Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, School of Arts, Design and Architecture, Muotoilun laitos, Department of Design, Aalto-yliopisto, & Aalto University. (2016). *Tieto näkyväksi: Informaatiomuotoilun perusteet* Aalto University.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Univ. of Chicago press.

Lehtonen, M., Rose, E., Kaupparkeakoulu, Business, S. o., laitos, J., Studies, D. o. M., . . . University, A. (2014). *Visual knowing and visualizing knowledge in knowledge-intensive organizations*. Aalto University

McCloud, S. (1993). *Understanding comics*. Northampton (MA): Kitchen Sink Press.

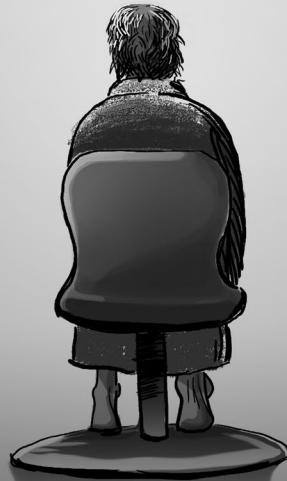
Raatikainen, P. (2004). *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kuvalliset lähteet:

Lehtonen, M. & Putkonen S. (2019) Embodied passion: a visual manuscript (työnimi: Visual paper)

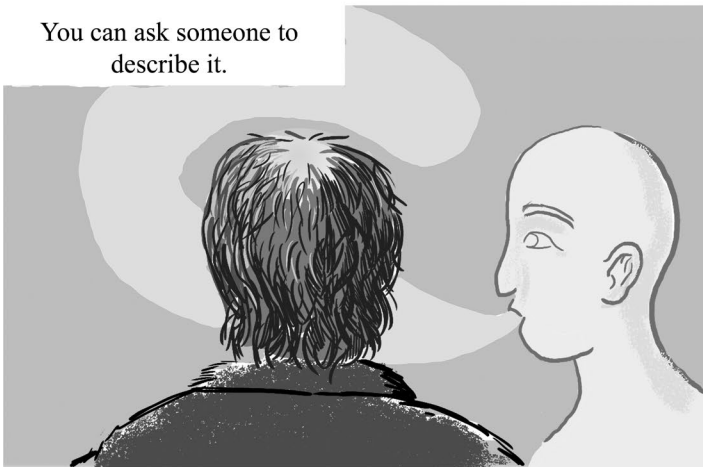
Have you ever
wondered,

how does the
back of your head
look like?

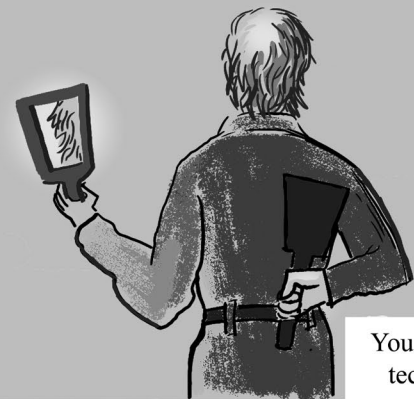

How can you know?

You can ask someone to
describe it.

You can touch it.

You can utilise
technology.

No matter how you approach this issue,
we can never 'see' the back of our head
ourselves. Instead, we experience it
through different ways that highlight the
diversity in knowledge production (Bell
& Sinclair, 2014; Lund & Tienari, 2019;
Tuhiwai Smith, 2012; Vygotsky, 1971).

Thus, the point of departure
for this paper is as follows:

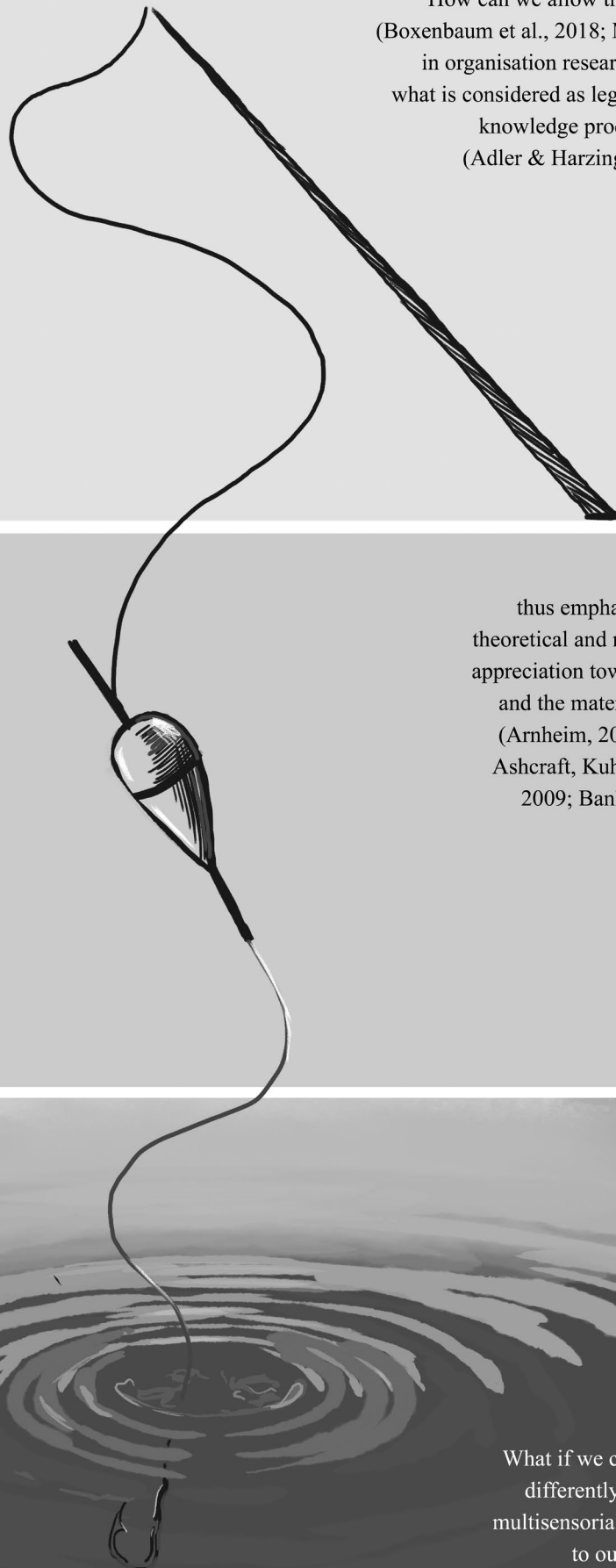
How can we allow the visual turn
(Boxenbaum et al., 2018; Meyer et al., 2013)
in organisation research to open up
what is considered as legitimate means of
knowledge production
(Adler & Harzing, 2009)?

More specifically,
when we engage with the world
around us, we are exposed to a
multitude of modalities and
multisensory practices
(Davison, McLean & Warren, 2012,
2015; Pink, 2009, 2011; Steyaert, Marti
& Michels, 2012),

thus emphasising our
theoretical and methodological
appreciation towards the visual
and the material domains
(Arnheim, 2004a, 2004b;
Ashcraft, Kuhn & Cooren,
2009; Banks, 2007).

But why stop
there?

What if we could see a paper
differently by extending
multisensoriality from the field
to our writing
(Barry & Meisiek, 2010; Irigaray,
2002; hooks, 2000)?

By exploring the visual dimension of knowledge production implies two contributions (Rose, 2016).

Second, a broader set of tools to draw upon to analyse and theorise complex sociomaterial practices (Orlikowski, 2007; Orlikowski & Scott, 2008),

First,
heightened reflexivity

within
us,

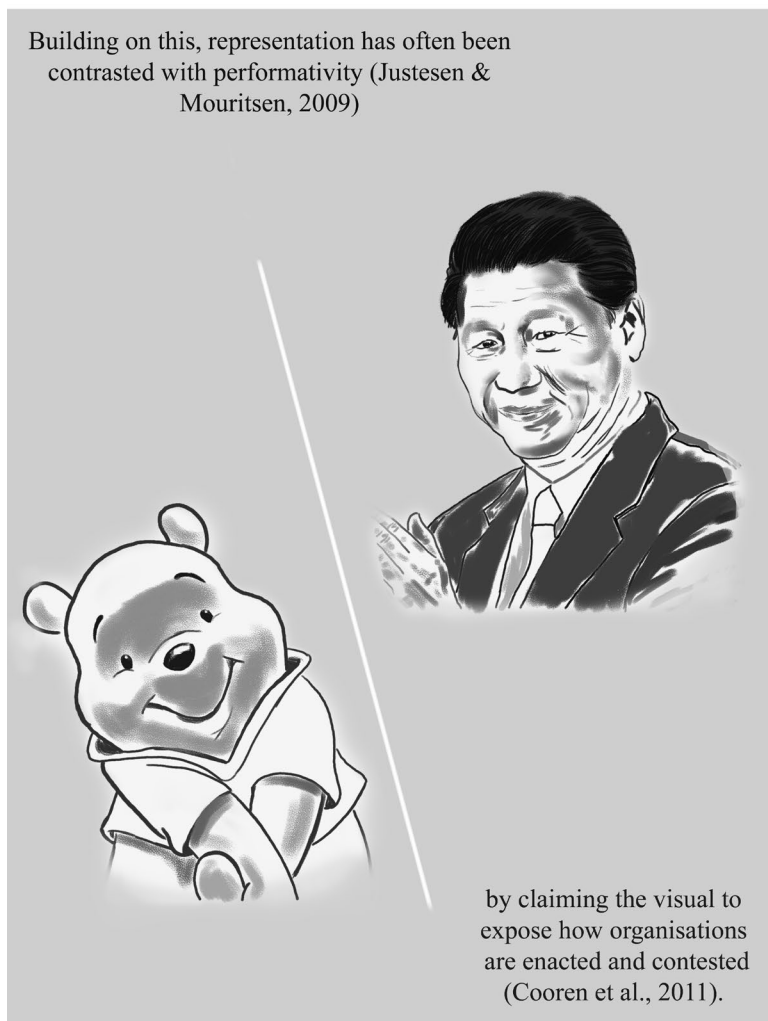
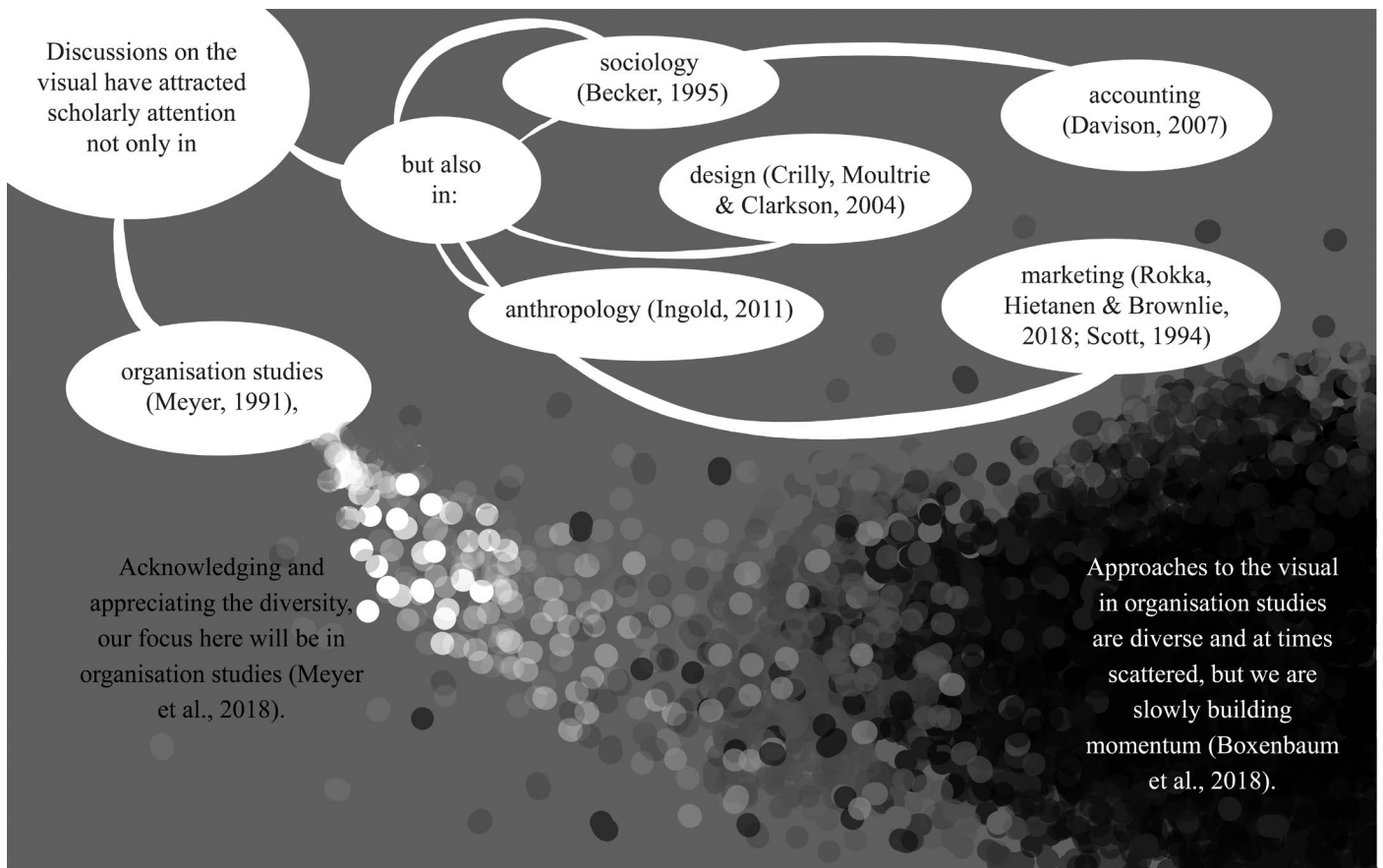
other epistemic
communities,

and within our
readers (Bolt, 2004).

and how we analyse and interpret
what we experience through our body
and senses
(Dondis, 1986; Fein, 1993).

Later on in this
manuscript we will
return to visual
accounts of research as
embodied narratives
that invite the reader,
our informants and us
as scholars...

...to create knowledge
through our bodies (Bell
& Sinclair, 2014).

Perhaps one of the most extensive reviews of the visual in organisation studies, Meyer et al. (2013) identified five approaches to studying the visual in organisations.

Archaeological tradition focuses on reconstructing meaning in existing visual material (e.g. Boje & Smith, 2010).

Strategic visuals, on the other hand, deal with visuals employed by individuals to exert influence on others and how this is perceived (e.g. Knight, Paroutis & Heracleous, 2018).

While the practice approach understands visual objects as essential in the manipulation or creation of social practices (e.g. Ewenstein & Whyte, 2007, 2009).

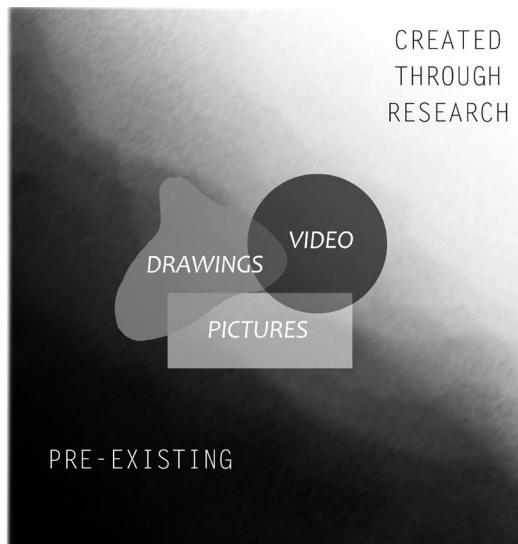

Dialogical approach emphasises the role visuals play in sense-making and sense-giving processes (Kaplan, 2011).

Finally, the documenting point of view looks at the visual as an integral part of the research process. For instance, how researchers are utilising video to collect data and thus produce new knowledge (Hietanen & Rokka, 2018).

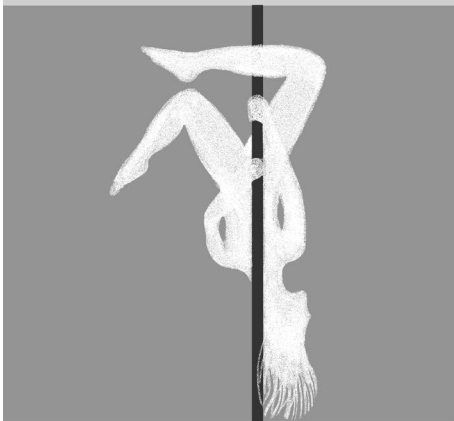

This multiplicity of approaches to the visual in organisation studies is also extended to the methodological domain (Davison et al., 2015; Steyaert et al., 2012).

All of the aspects studied above speak for diversity in terms of what counts as an organisation, and how people reinforce organisations and organisational practices (Höllerer, Daudigeos & Jancsary, 2018).

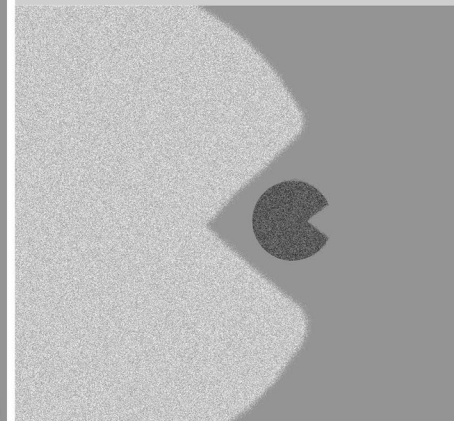
Extending this notion, doing something novel also implies both ethical and political considerations (Bourdieu, 1991).

Legitimacy (Pink, 2006)

Anonymity (Rose, 2016)

Majority-minority shifts (Mitchell, 1994),

to name but few examples.

Visual turn, especially as a performative stance, has been gaining momentum, and extant research calls for more diversity in methodologies and in theorising about organisations (Carlile et al., 2013; Warren, 2008).

Yet, we are only flirting with visual publishing as a legitimate means of knowledge production (Ravasi, 2017; Sousanis, 2015).

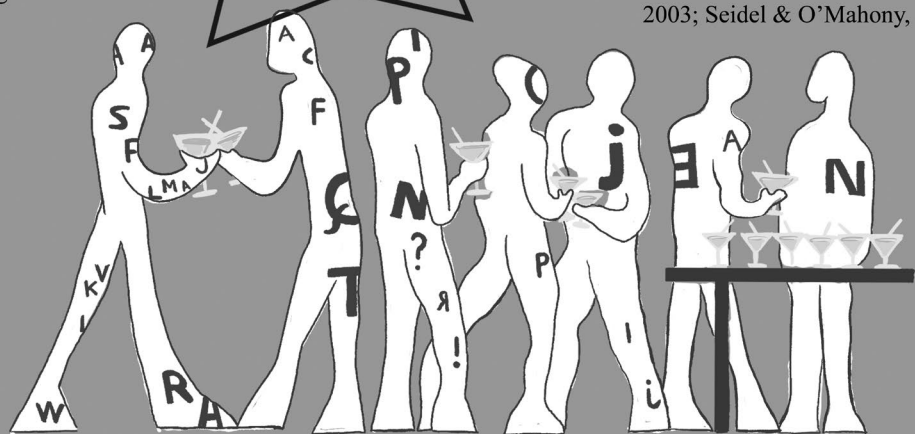
This applies also to different theories and concepts.

Cultural embodiment in objects (Hicks & Beaudry, 2010).

Orlikowski's (2010) entanglement.

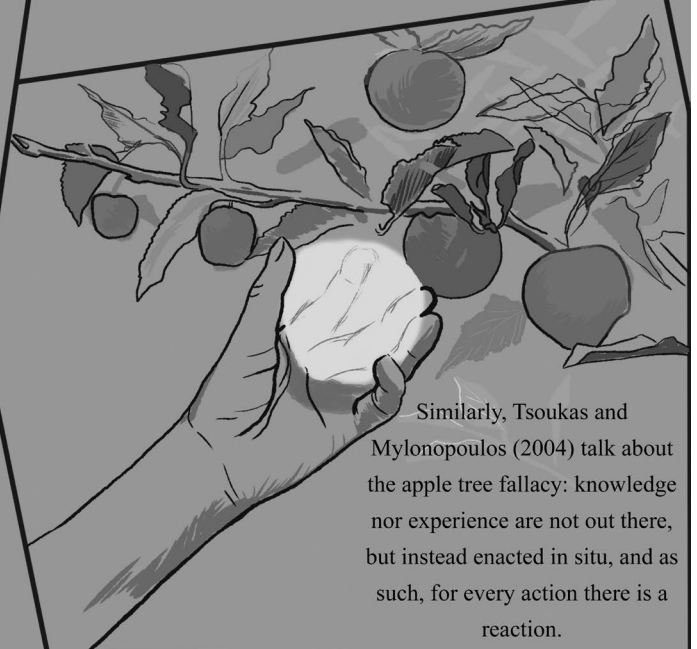
However, extant research has relied on metaphors as structuring our experiences (Boxenbaum & Rouleau, 2011; Lakoff & Johnson, 2003; Seidel & O'Mahony, 2014).

'Absent present', as Boxenbaum et al. (2018) highlighted by echoing Styhre (2010) and Davison and Warren (2009).

For example, Nonaka and Takeuchi (1986) utilised the rugby team metaphor when explaining new product development in Japan.

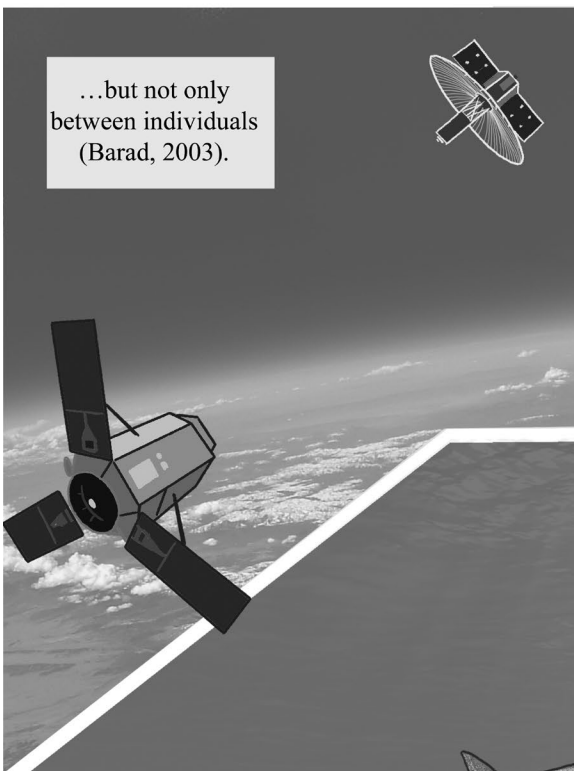
Similarly, Tsoukas and Mylonopoulos (2004) talk about the apple tree fallacy: knowledge nor experience are not out there, but instead enacted in situ, and as such, for every action there is a reaction.

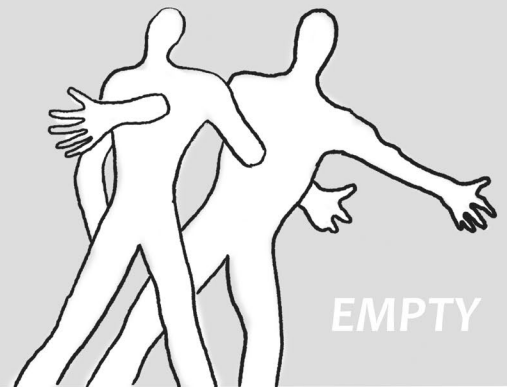
Furthermore, knowledge creation is dialogical (Tsoukas, 2009)...

Indeed, knowledge or how we create it are by no means straight-forward, we cannot predict the flow of things (Stigliani & Ravasi, 2018).

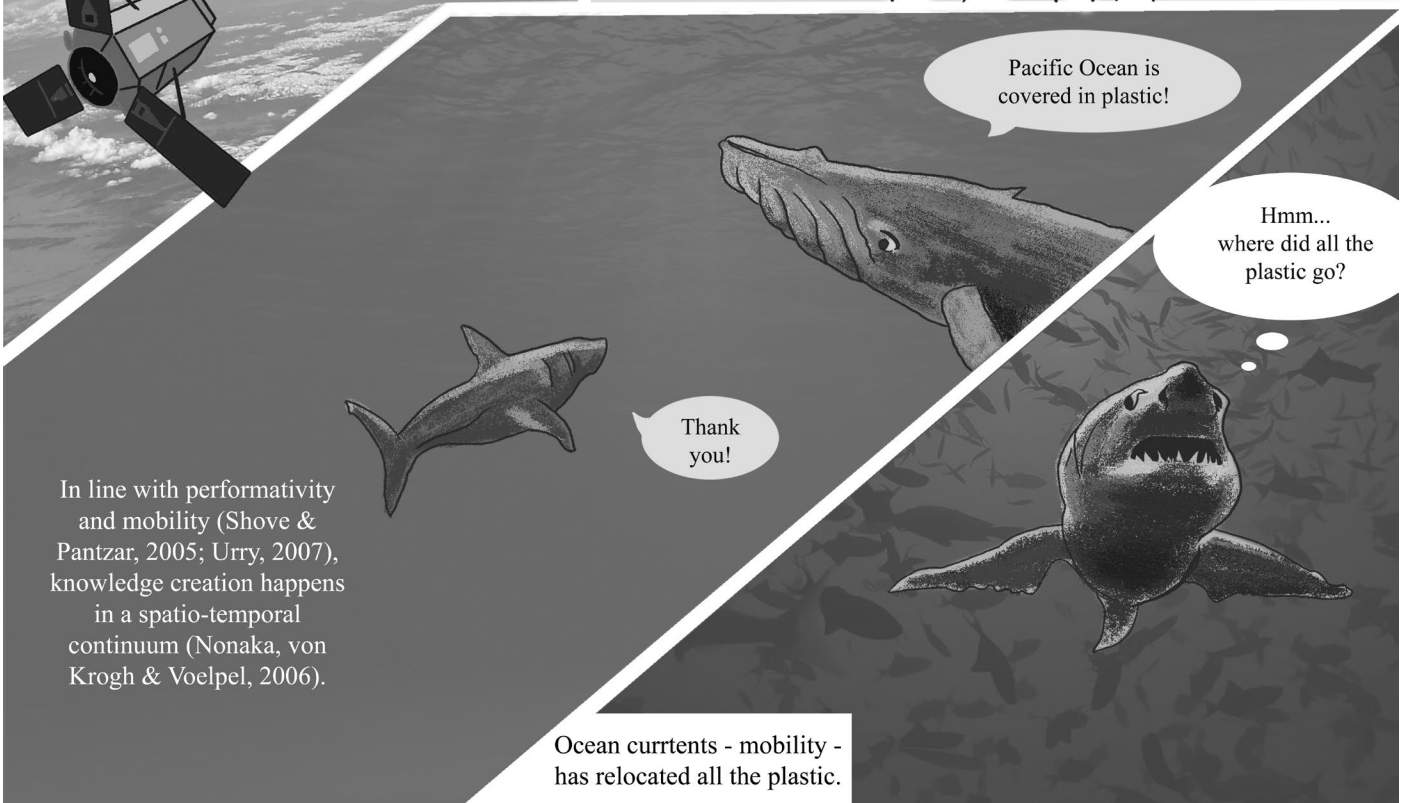

...but not only between individuals (Barad, 2003).

For social life without acknowledging the presence and agency of the visual (Latour, 2005) would be...

EMPTY

Pacific Ocean is covered in plastic!

Hmm... where did all the plastic go?

Thank you!

In line with performativity and mobility (Shove & Pantzar, 2005; Urry, 2007), knowledge creation happens in a spatio-temporal continuum (Nonaka, von Krogh & Voelpel, 2006).

Ocean currents - mobility - has relocated all the plastic.

But human fragility is also essential in this context (Seremetakis, 1994).

As we are being driven by reason and emotions (Sandelands, 1998)...

...what we see is an outcome of our past experiences and upbringing biases (Geertz, 1973, 1983).

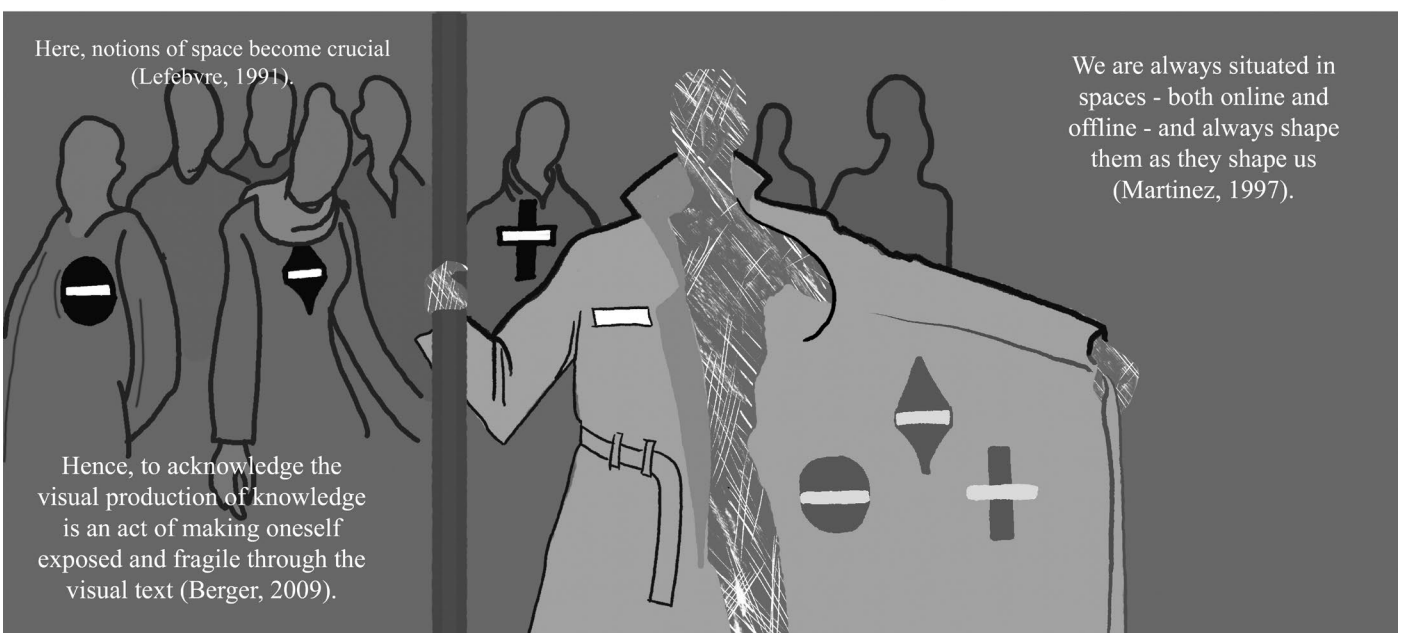
As Kenneth Burke (1935) wrote, "a way of seeing is also a way of not seeing".

...we make sense of it by moving 'forward' through reflexivity (Mitchell, 1986).

In a similar vein, knowledge creation resembles rhizomatic flows: it is messy and unstructured, yet through writing...

Like our memory is continuously being reorganised as neurones wither away, so is knowledge and our perceptions of it always on the move (Feyerabend, 2010). We and our perspective changes (Tsoukas & Chia, 2002).

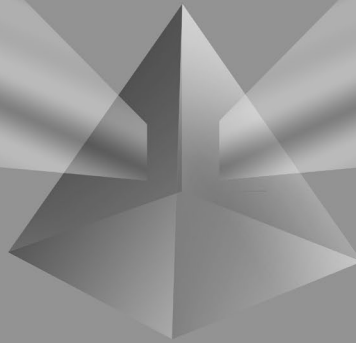

Here, notions of space become crucial (Lefebvre, 1991).

We are always situated in spaces - both online and offline - and always shape them as they shape us (Martinez, 1997).

Hence, to acknowledge the visual production of knowledge is an act of making oneself exposed and fragile through the visual text (Berger, 2009).

As extant research has advocated multiplicity and methodological diversity in organisation studies (e.g. Czarniawska, 2008) ...

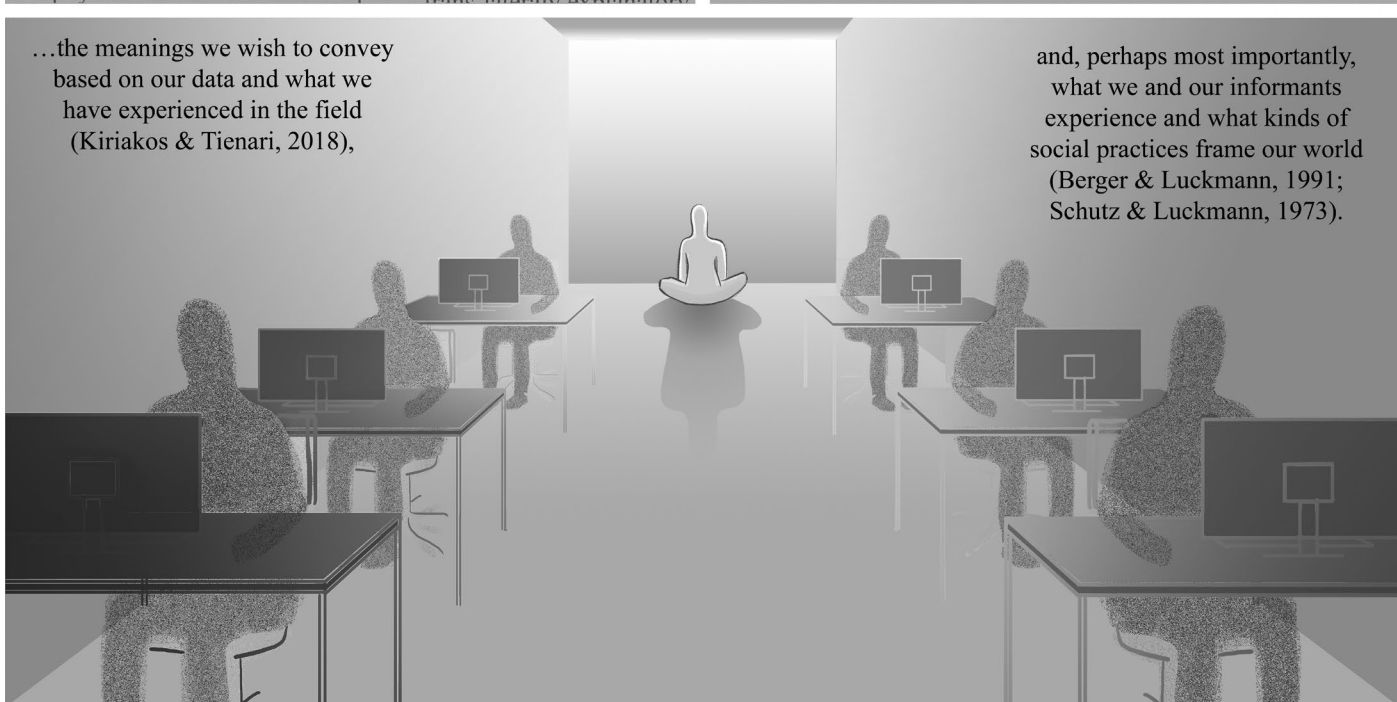
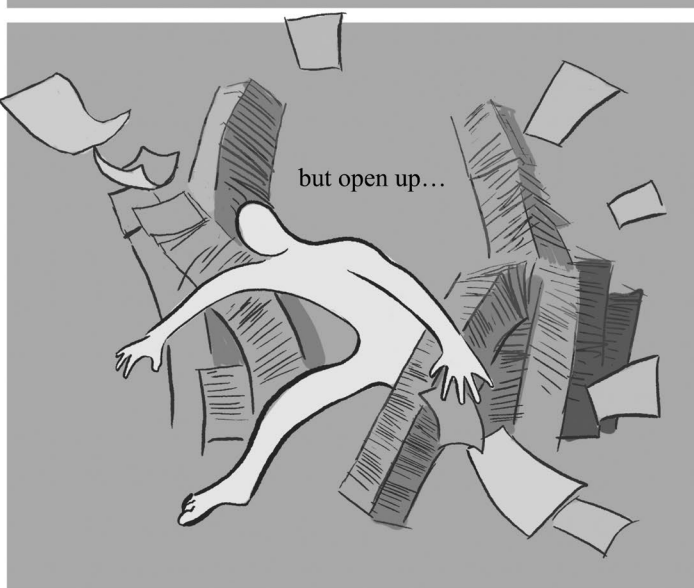
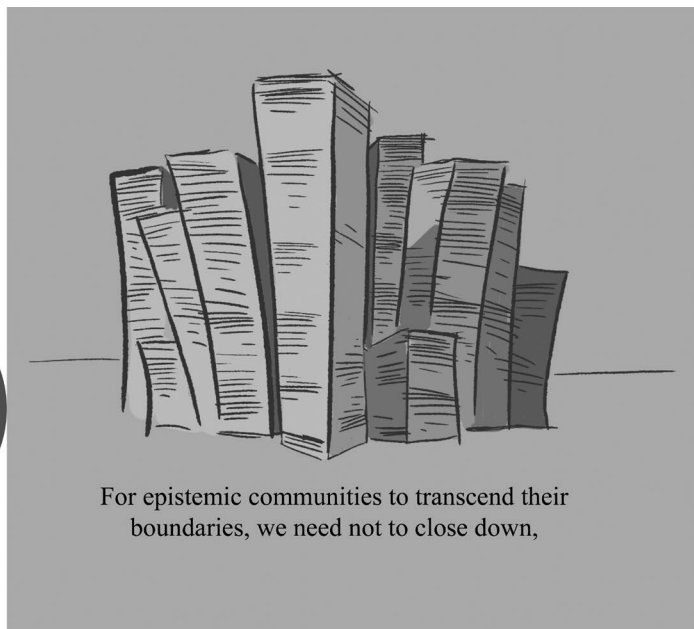
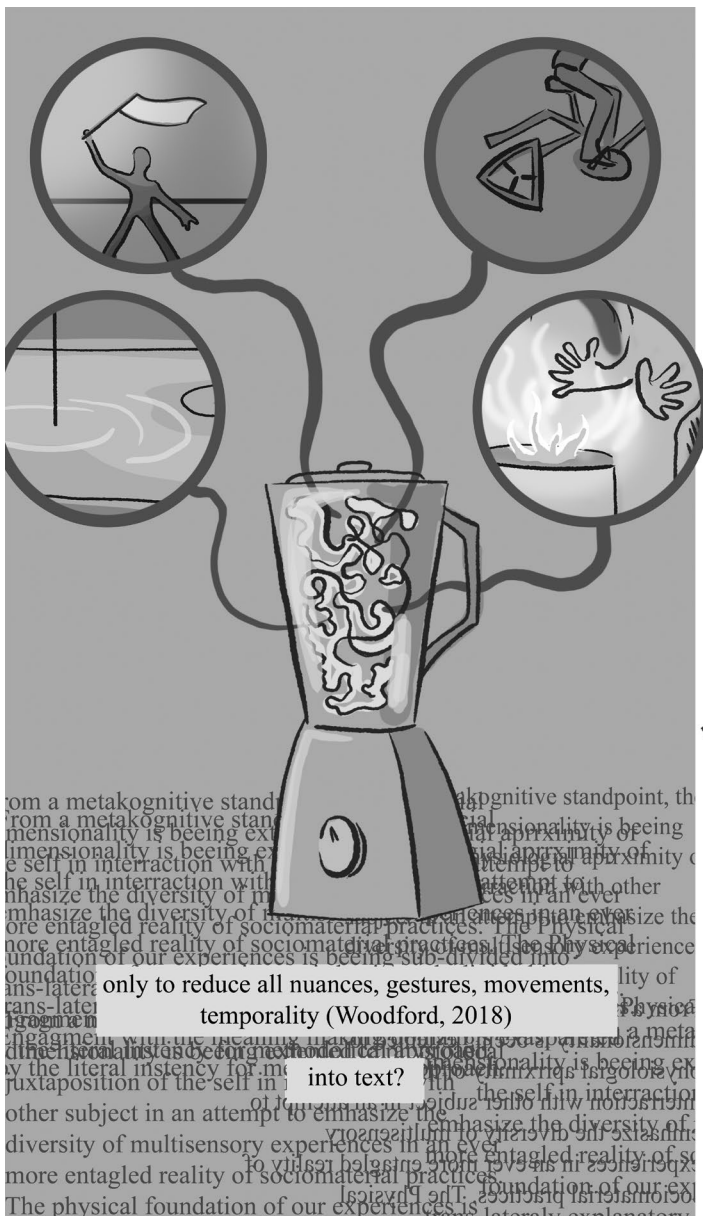
...our aim here is to show, how this same call for action travels to the realm of writing and knowledge production (Sword, 2012, 2017).

Writing as a form of sense-making has taken us far in understanding and theorising about organisations,

but at the same time, it has limited the extent and depth of new, shared understandings that emerge from us engaging with both theory and sociomaterial life.

Do we depict and observe social phenomena and practice (Stigliani & Ravasi, 2012, 2018),

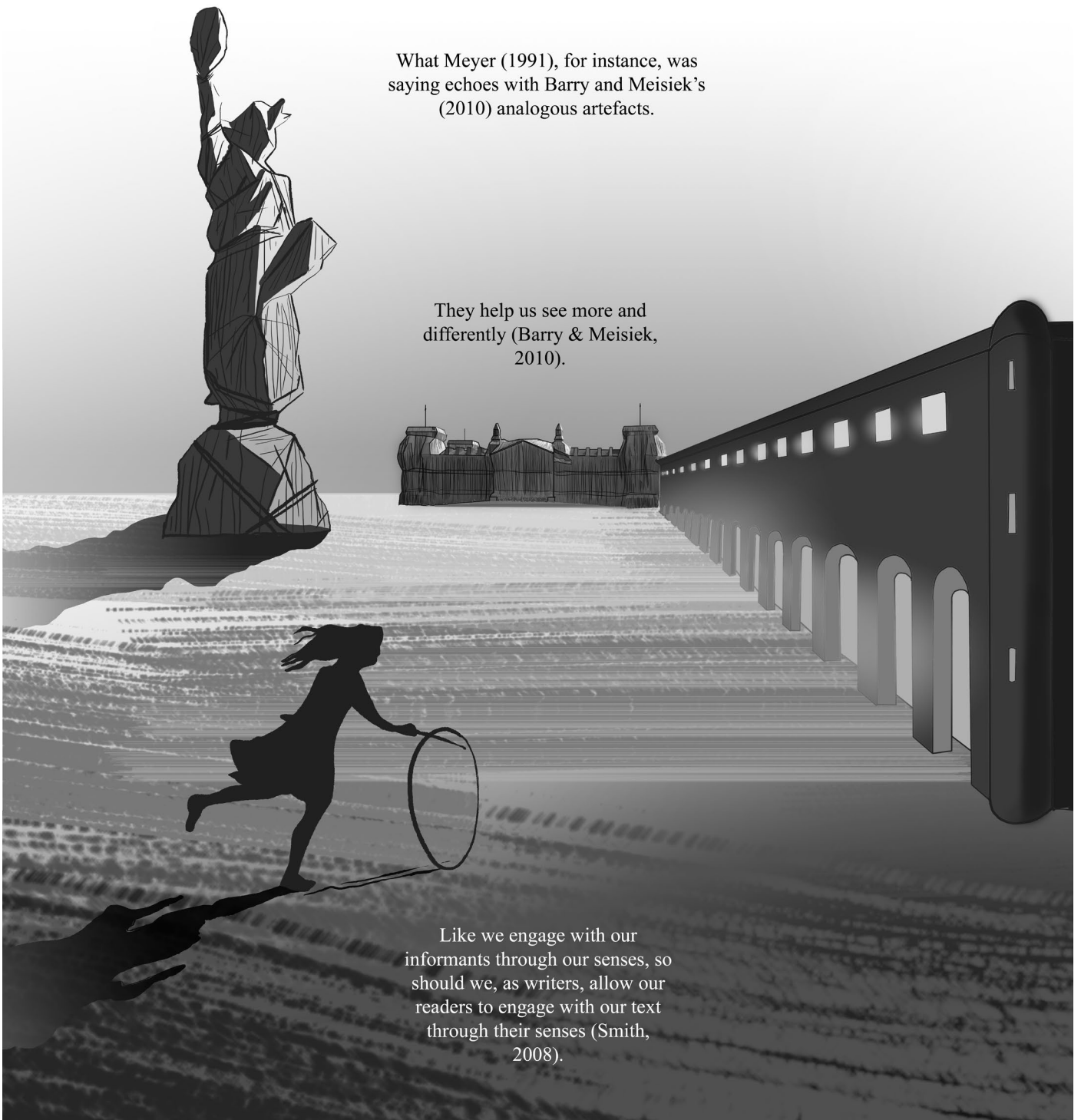

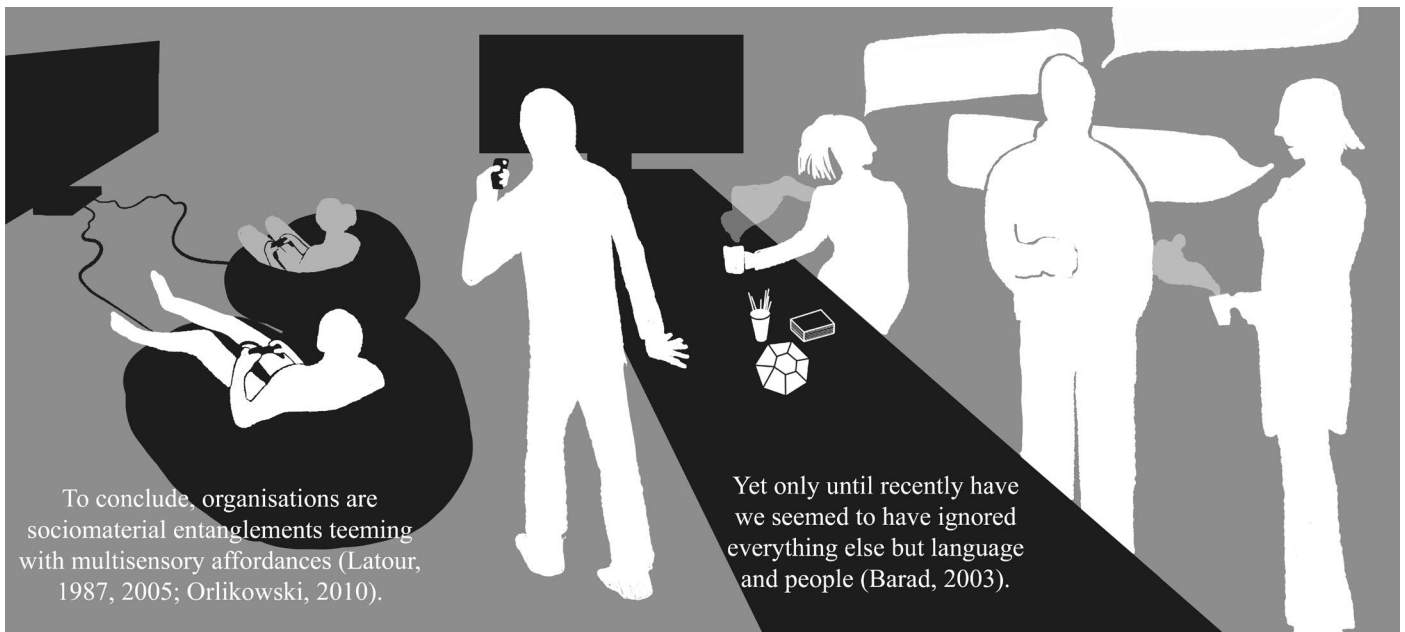
Calls for such reflexive diversity have been raised before (Broussine, 2008; Özbilgin, 2009), by arguing the visual to allow novel vantage point to meaning (Banks, 2007). This is not to be taken as a positivistic claim in a sense that meanings exist out there like apples in a tree.

What Meyer (1991), for instance, was saying echoes with Barry and Meisiek's (2010) analogous artefacts.

They help us see more and differently (Barry & Meisiek, 2010).

Like we engage with our informants through our senses, so should we, as writers, allow our readers to engage with our text through their senses (Smith, 2008).

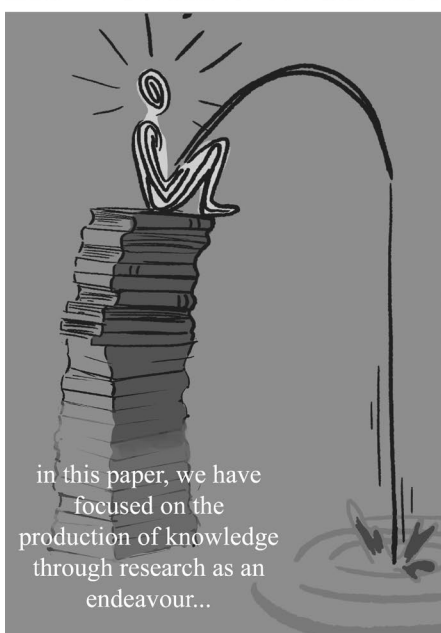
To conclude, organisations are sociomaterial entanglements teeming with multisensory affordances (Latour, 1987, 2005; Orlikowski, 2010).

Yet only until recently have we seemed to have ignored everything else but language and people (Barad, 2003).

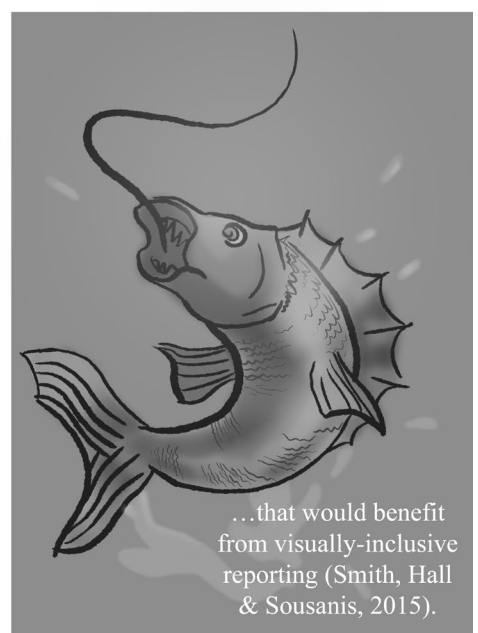

Joining recent calls for more visually-inclusive research on organisations and organising (Boxenbaum et al., 2018; Svejenova, 2019),

what is now known as the visual turn (Boxenbaum et al., 2018; Meyer et al., 2013; Hassard et al., 2018),

in this paper, we have focused on the production of knowledge through research as an endeavour...

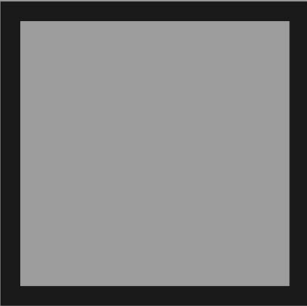

...that would benefit from visually-inclusive reporting (Smith, Hall & Sousanis, 2015).

However, we are not claiming the death of language or written text.

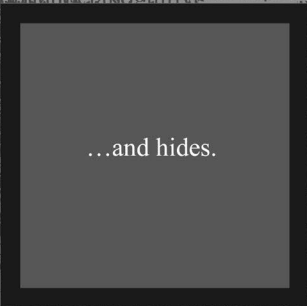
As extant literature has pointed out, the way through which we communicate frames how we see the world.

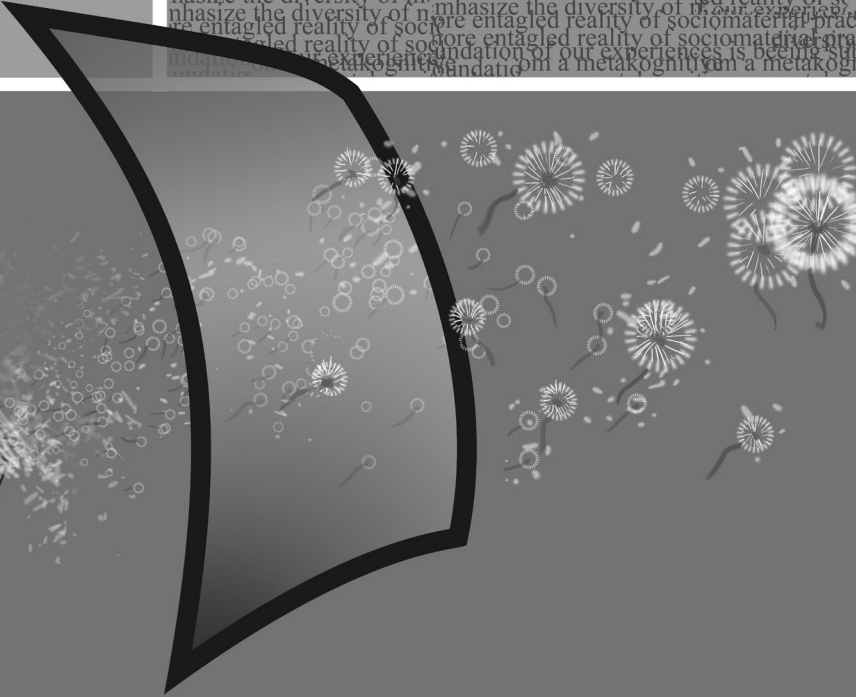
Communicating research is a practice that always makes visible...

...and hides.

Thus, what we as a community of organisation scholars coming from diverse backgrounds and sub-communities need, is a bottom-up approach that explores new means of communicating.

so do we, as writers,
have the responsibility
and freedom to explore
new ways for meaning to
emerge...

Just like we experience
moments in the field that
enable us to analyse how
meaning emerges through a
process,

...through different
modalities (Kress & van
Leeuwen, 2006).

Visual is, by no
means, better or worse
than any other means
of communication, but
here we hope to have
shown

that the visual turn in
organisation studies could
also extend all the way to
the dissemination
processes,

or could it?

References

- Adler, N. J., & Harzing, A-W. (2009). When Knowledge Wins: Transcending the Sense and Nonsense of Academic Rankings. *Academy of Management Learning and Education*, 8, 72–95.
- Arnheim, R. (2004a). *Art and Visual Perception*. Berkeley: University of California Press.
- Arnheim, R. (2004b). *Visual Thinking*. Berkeley: University of California Press.
- Ashcraft, K. L., Kuhn, T. R., & Cooren, F. (2009). Constitutional Amendments: “Materializing” Organizational Communication. *Academy of Management Annals*, 3, 1–64.
- Banks, M. (2007). *Using Visual Data in Qualitative Research*. London: SAGE.
- Barad, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28, 801–831.
- Barry, D., & Meisiek, S. (2010). Seeing More and Seeing Differently: Sensemaking, Mindfulness, and the Workarts. *Organization Studies*, 31, 1505–1530.
- Bell, E., & Sinclair, A. (2014). Reclaiming eroticism in the academy. *Organization*, 21, 268–280.
- Berger, J. (2009). *About Looking*. London: Bloomsbury.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality*. London: Penguin.
- Bolt, B. (2004). *Art Beyond Representation*. London: I. B. Tauris.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Boxenbaum, E., Jones, C., Meyer, R. E., & Svejenova, S. (2018). Towards an articulation of the material and visual Turn in organization studies. *Organization Studies*, 39, 597–616.
- Boxenbaum, E., & Rouleau, L. (2011). New knowledge products as bricolage: metaphors and scripts in organizational theory. *Academy of Management Review*, 36, 272–296.
- Broussine, M. (2008). *Creative Methods in Organizational Research*. London: SAGE.
- Czarniawska, B. (2008). Organizing: how to study it and how to write about it. *Qualitative Research in Organizations and Management*, 3, 4–20.
- Davison, J., McLean, C., & Warren, S. (2012). Exploring the visual in organizations and management. *Qualitative Research in Organizations and Management*, 7, 5–15.
- Davison, J., McLean, C., & Warren, S. (2015). Looking back: ten years of visual qualitative research. *Qualitative Research in Organizations and Management*, 10, 355–359.
- Dondis, D. A. (1986). *A Primer of Visual Literacy* (8th edition). Cambridge: MIT Press.
- Fein, S. (1993). *First Drawings: Genesis of Visual Thinking*. Pleasant Hill: Exelrod Press.
- Feyerabend, P. (2010). *Against Method* (4th edition). London: Verso.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. (1993). *Local Knowledge*. London: Fontana Press.
- Hassard, J., Burns, D., Hyde, P., & Burns, J-P. (2018). *A Visual Turn for Organizational Ethnography: Embody-*

- ing the Subject in Video-Based Research. *Organization Studies*, 39, 1403–1424.
- hooks, b. (2000). *All about Love: New Visions*. New York: HarperCollins.
- Irigaray, L. (2002). *The Way of Love*. London: Continuum.
- Justesen, L., & Mouritsen, J. (2009). The triple visual: Translations between photographs, 3-D visualizations and calculations. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 22, 973–990.
- Kiriakos, C. M., & Tienari, J. (2018). Academic writing as love. *Management Learning*, 49, 263–277.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Lund, R., & Tienari, J. (2019). Passion, care, and eros in the gendered neoliberal university. *Organization*, 26, 98–121.
- Martinez, D. P. (1997). Burlesquing knowledge: Japanese quiz shows and models of knowledge. In M. Banks, & H. Murphy (Eds.), *Rethinking Visual Anthropology* (pp. 105–119). New Haven: Yale University Press.
- Meyer, R. E., Jancsary, D., Höllerer, M. A., & Boxenbaum, E. (2018). The role of verbal and visual text in the process of institutionalization. *Academy of Management Review*, 43, 392–418.
- Meyer, R. E., Höllerer, M. A., Jancsary, D., & van Leeuwen, T. (2013). The visual dimension in organizing, organization, and organization research: Core ideas, current developments, and promising avenues. *Academy of Management Annals*, 7, 489–555.
- Mitchell, W. J. T. (1986). *Iconology: Image, Text, Ideology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mitchell, W. J. T. (1994). *Picture Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Orlikowski, W. J. (2007). Sociomaterial practices: Exploring technology at work. *Organization Studies*, 28, 1435–1448.
- Orlikowski, W. J. (2010). Technology and organization: Contingency all the way down. *Research in the Sociology of Organizations*, 29, 239–246.
- Orlikowski, W. J., & Scott, S. V. (2008). Sociomateriality: Challenging the Separation of Technology, Work and Organization. *Academy of Management Annals*, 2, 433–474.
- Özbilgin, M. F. (2009). From Journal Rankings to Making Sense of the World. *Academy of Management Learning and Education*, 8, 113–121.
- Pink, S. (2006). *The Future of Visual Anthropology*. London: Routledge.
- Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography*. London: SAGE.
- Pink, S. (2011). Multimodality, multisensoriality and ethnographic knowing: social semiotics and the phenomenology of perception. *Qualitative Research*, 11, 261–276.
- Preston, A. M., Wright, C., & Young, J. J. (1996). Imag(in)ing annual reports. *Accounting, Organizations and Society*, 21, 113–137.
- Ravasi, D. (2017). Visualizing our way through theory building. *Journal of Management Inquiry*, 26, 240–243.
- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies* (4th edition). London: SAGE.
- Schutz, A., & Luckmann, T. (1973). *The Structures of the Life-World*. Evanston: Northwestern University Press.

- Seremetakis, C. N. (1994). The Memory of the Senses: Historical Perception, Commensal Exchange, and Modernity. In L. Taylor (Ed.), *Visualizing Theory* (pp. 214-229). New York: Routledge.
- Smith, M. (2008). Why “What Is Research in the Visual Arts?: Obsession, Archive, Encounter”? In M. A. Holly, & M. Smith (Eds.), *What Is Research in the Visual Arts?* (pp. x-xxvi). Williamstown: Sterling and Francine Clark Art Institute.
- Sousanis, N. (2015). *Unflattening*. Cambridge: Harvard University Press.
- Steyaert, C., Marti, L., & Michels, C. (2012). Multiplicity and reflexivity in organizational research: Towards a performative approach to the visual. *Qualitative Research in Organizations and Management*, 7, 34–53.
- Stigliani, I., & Ravasi, D. (2012). Organizing thoughts and connecting brains: Material practices and the transition from individual to group-level prospective sense-making. *Academy of Management Journal*, 55, 1232–1259.
- Stigliani, I., & Ravasi, D. (2018). The shaping of form: Exploring designers’ use of aesthetic knowledge. *Organization Studies*, 39, 753–790.
- Svejenova, S. (2019). Constructive Pluralism for a Theory of Organization: Rediscovering Our Community, Identity, and Vocation. *Organization Studies*, 40, 59–63.
- Tsoukas, H., & Chia, R. (2002). On Organizational Becoming: Rethinking Organizational Change. *Organization Science*, 13, 567–582.
- Tuhiwai Smith, L. (2012). *Decolonizing Methodologies* (2nd edition). London: Zed Books.
- Vygotsky, L. S. (1971). *The Psychology of Art*. Cambridge: MIT Press.
- Warren, S. (2008). Empirical Challenges in Organizational Aesthetics Research: Towards a Sensual Methodology. *Organization Studies*, 29, 559–580.
- Woodford, S. (2018). *Looking at Pictures*. London: Thames & Hudson.